

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-789.32(497.4):321"19"

Prejeto: 11. 7. 2018

Marija Čipić Rehar

mag. zgodovine in dipl. etnologinja, arhivska svetovalka, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Krekov trg 1, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: marija.rehar@rkc.si

Francišškani v kolesju političnih sistemov 20. stoletja

IZVLEČEK

Prispevek zajema čas od prihoda italijanskih oblasti na Primorsko leta 1918 oziroma italijanskih ter nemških okupatorjev ob začetku druge svetovne vojne pa vse do srede šestdesetih let, ko so komunistični prijemi že zajeli vse sfere družbenega življenja v državi. Uvodoma je predstavljeno stanje in delovanje samostanov na Primorskem pod oblastjo fašizma. Z začetkom druge svetovne vojne so bili samostani pod nemškim okupatorjem spremenjeni v ustanove, ki so služile novim oblastem, redovniki pa so bili izseljeni. Konec vojne in prihod nove komunistične oblasti sta prinesla preselitev redovnih družin nazaj v samostane, toda v okrnjeni obliki, saj so številni redovniki pred koncem vojne emigrirali, stavbe pa so bile potrebne popravila. Z utrditvijo novih oblasti so prišle tudi nove aretacije, zasliševanja, zaporne kazni ter omejevanje redovnikov.

KLJUČNE BESEDE

Francišškani, samostani, druga svetovna vojna, nacizem, fašizem, komunizem, izgoni, aretacije, zaporne kazni

ABSTRACT

FRANCISCANS IN THE WHEELS OF POLITICAL SYSTEMS OF THE TWENTIETH CENTURY

The contribution covers the period from the arrival of the Italian authorities in the Littoral in 1918 or, rather, Italian and German occupiers at the onset of the Second World War until the mid-1960s, when the communist measures had already expanded their grip on all spheres of social life in the state. In the introduction, the author describes the situation and activities of monasteries in the Littoral under Fascism. With the outbreak of the Second World War, the German occupier converted monasteries into institutions that served the new authorities and expelled the monastic communities. The end of the war and the establishment of the new communist government enabled monastic families to return to the monasteries, albeit to a limited extent, as many monks emigrated before the end of the war and monastery buildings required restoration. Finally, the solidification of the new government also entailed new arrests, interrogations, prison sentences, and restrictions imposed on monks.

KEY WORDS

Franciscans, monasteries, Second World War, Nazism, Fascism, communism, expulsions, arrests, prison sentences

Francišškanski samostani na Primorskem v času fašizma

Konec prve svetovne vojne je za Primorsko pomenil prehod pod italijanske oblasti, ki so se v treh letih spremenile v fašistično nadoblast z vsemi prijemi raznarodovanja in zatiranjem slovanskega prebivalstva, tako na gospodarskem kot tudi kulturnem in družbenem področju. Od frančiškanskih samostanov so pod italijanske oblasti prišli: Sveta Gora, Kostanjevica, Koper in Strunjan. Poleg težav z novimi oblastmi sta se samostana Sveta Gora in Kostanjevica soočala še s posledicami soške fronte. Kostanjevica je bila v vojni razrušena v bombardiranjih, patri so jo zapustili že maja 1915; tam je kot oskrbnik ostal samo še p. Aleksander Vavpotič. Italijanski vojaki so ga avgusta 1916 zajeli, obtožili vohunjenja za Avstrijo in ustrelili. Samostan in delno tudi grobnico so izropali ter odpeljali samostanske knjige v Videm. Ko se je italijanska vojska leta 1918 umaknila iz Gorice, je prišel na Kostanjevico p. Gracijan Heric, sledili so mu še drugi patri. Patri so hoteli tu ohraniti slovensko prisotnost, vendar pa je bil samostan v ruševinah. Italijanska oblast obnove ni dovolila, pogojevala jo je z odhodom slovenskih patrov. Kongregacija za redovnike je tako kljub protestom 3. januarja 1924 Kostanjevico in Sveto Goro priključila tridentinski frančiškanski provinci. Slovenski patri so do 25. maja 1925, ko je samostan na Kostanjevici zapustil zadnji slovenski pater Albert Pirc, vsi zapustili samostan. Italijanski patri pod vodstvom gvardijana Pashala Valentinija so s pomočjo vojne odškodnine v celoti obnovili tako cerkev kot samostan.¹ Podobno je bilo

na Sveti Gori, kjer so bili vsi objekti razrušeni. Najprej so obnovili romarski dom ter v njem uredili začasno kapelo in stanovanje za patre, v letih 1924–28 pa so na novo pozidali cerkev in samostan. Vse to so postorili patri iz Trenta, saj so slovenski patri v glavnem morali oditi.

Frančiškanska samostana na južnem Primorskem vse do ureditve mej po drugi svetovni vojni nista bila del Slovenske frančiškanske province sv. Križa. Samostan v Kopru je do leta 1920 pripadal frančiškanski dalmatinske province sv. Hieronima s sedežem v Zadru. Takrat so ga v skladu z rapalsko pogodbo prevzeli italijanski frančiškani beneške province. Samostan v Strunjanu pa je že od ustanovitve leta 1907 pripadal frančiškanski provinci v Trentu. Po prvi svetovni vojni so v frančiškanski samostan pri cerkvi sv. Ane v Kopru prišli italijanski redovniki iz beneške province, ki so dušnopastirsko službo opravljali le v italijanskem in latinskem jeziku. V Kopru so ostali do aprila 1949. Šele novembra 1953 so se v Kopru ponovno naselili slovenski frančiškani, ki so v cerkev sv. Ane postopoma vpeljali slovensko bogoslužje.²

Samostani med drugo svetovno vojno na nemškem zasedbenem ozemlju

Začetek druge svetovne vojne in okupacija slovenskega ozemlja sta med samostani najbolj prizadela tiste na nemškem zasedbenem ozemlju. Slovenska frančiškanska provinca je imela na tem območju šest samostanov in eno rezidenco. Nemški uničevalni načrt je predvideval izselitev vseh izobražencev, med katere so bili prišteti tudi duhovniki in redovniki. V

Francišškani iz lavantinske škofije, leta 1941 pregnani na Hrvaško (NŠAL, Fotografije).

¹ Šrumpf, *Cvetje s Kostanjevice*, str. 30–39.

² Arhiv OFM, Poročila 1954, 1. 3. 1954, p. Rupert: Francišškani v Kopru, str. 4.

dobrem mesecu so redovnike zaprli in razselili. Najprej so 18. aprila 1941 izselili redovnike iz samostana v Brežicah. V samostanu je takrat bivalo pet patrov (Konstantin Urankar, Ferdinand Zajec, Ernest Jenko, Alojzij Lipej in Mariofil Jelenc), štirje bratje in en brat tretjerednik (Kozma Ferlič, Luka Vodošek, Ludvik Klopčič, Silvester Karner in Tobija Simonič). Vse skupaj so prepeljali do Bregane, od koder so morali peš oditi proti Hrvaški, pešačili so do Samobora. Trije so se do avgusta 1941 vrnili v ljubljansko škofijo, medtem ko so drugi ostali na Hrvaškem. Redovna družina se v Brežice ni več vrnila, cerkev sv. Antona Padovanskega so Nemci porušili do tal, odstranili so vseh pet oltarjev, odnesli vse posode, notranjo leseno opravo so požgali, opremo iz zakristije pa odpeljali proti Avstriji. Samostan, ki je bil zgrajen po potresu 1917, so spremenili v nemško gimnazijo. Vsa oprema je izginila, med drugim tudi velik del bogate knjižnice.³

20. aprila je sledil samostan v Mariboru. V meljsko vojašnico so odpeljali deset patrov (Gabriel Plainšek, Rupert Suhač, Dominik Nabernik, Gratus Kostanjšek, Kasijan Farič, Anastazij Bajuk, Pelagij Majhenič, Mohor Horvat, Fortunat Zorman in Urban Grgurič) in šest bratov (Anton Gallatia, Didak Berlic, Rufin Saje, Rok Stele, Aleš Ogorevc in Fabijan Juteršek). V samostanu so dovolili ostati starejšim, in sicer trem patrom: Valerijanu Landergottu, Severinu Korošču in Emeriku Landergottu ter bratoma Paškalu Vrenjaku in Boštjanu Lundru – pri čemer je bil najmlajši star 65 let. Zapustiti so morali notranje prostore samostana in se preseliti v tri sobe ob zunanjem hodniku v samostan. Od odpeljanih redovnikov so trije odšli v Ljubljano, medtem ko so ostale 11. junija Nemci z vojaškimi tovornjaki odpeljali v Rajhenburg. Skupaj še s tremi patri iz Sv. Trojice ter sedmimi iz Nazarij so jih 12. julija odpeljali nazaj v Maribor in od tam v Slavonsko Požego. Od tu so se potem precej razkropili, pri čemer se jih je polovica naselila v Ljubljani, nekaj pa jih je ostalo na Hrvaškem. Samostan so zasedli Nemci in odpeljali vse večje zvonove.⁴

Iz kamniškega samostana so 21. aprila 1941 izgnali šest patrov (Bernardin Mlakar, Salezij Glavnik, Maks Brelih, Evstahij Berlec, Frančišek Ačko in Martin Perc), pet klerikov (Vendelin Špendov, Atanazij Lovrenčič, Venancij Kastelic, Polikarp Brolih in Anton Gallatia), tri klerike novince (Pavel Krajnik, Alfonz Ferenc in Avgustin Kalan), štiri brate in dva brata tretjerednika (Amat Gaberc, Liberat Čotar, Kanizij Fricelj, Jožef Kupertin Bezjak, Justin Kociper in Edvard Turk). Velika večina se je preselila v Ljubljano v samostan na Marijinem trgu, štirje pa so odšli na Trsat. Samostan so preuredili v urade, knjižnica je bila uničena, cerkev pa je služila kot skladišče.⁵

Iz samostana v Nazarjah je bilo 22. aprila izgnanih pet patrov (Kerubin Tušek, Hubert Marovt, Križogon Tišlar, Benvenut Winkler in Kornelij Gorše) in pet bratov (Rizerij Gorkič, Adjut Stanošek, Oswald Rogale, Solan Zevnik, Joahim Presečnik in Benedikt Šket); odpeljali so jih v kapucinski samostan v Celje, na Hrvaško pa so izselili štiri patre in tri brate.

Gvardijan Kerubin Tušek je bil zaradi boleznih poslan iz Celja nazaj v Nazarje, kjer je živel v zasebni hiši. Nemci so ga drugič aretirali 10. septembra 1942 ter ga odpeljali v Celje v Stari pisker, od tam v Maribor in potem na grad Borl pri Ptujju. Zaradi popolne oslabelosti so ga izpustili, vrnil se je v Nazarje, kjer je bival do 22. januarja 1943, ko je bil tretjič aretiran, odpeljan na Rečico in potem v Maribor. Konec januarja 1943 so ga obnemoglega odpeljali v Dachau, kjer je 14. maja 1943 umrl.

Tako kot druge so Nemci odpeljali zvonove. Samostan je postal vojaška postojanka, njegovo upravljanje pa je prevzel Alfred Krupka. Samostan so izropali, saj so naložili tri tovornjake znanstvenih in nabožnih knjig. Prišel je nov upravitelj, ki je na svoj dom v Avstriji prepeljal še, kar je dragocenega ostalo. V samostan se je naselila posadka Wehrmannschafta, zato je bil leta 1944 na dveh mestih miniran, tako da sta bila dva trakta razrušena.⁶

Sledile so Brezje 23. aprila; izgnanih je bilo šest patrov (Hadrijan Kokolj, Bonaventura Resman, Oto Kocjan, Roman Tominec, Jožef Aljančič in Klemen Šmid) in pet bratov (Lucij Fidelj, Donat Jug, Matija Stupica, Kamil Kravšnik in Marcel Kogovšek). Brat Jozafat Finžgar je ostal na Brezjah kot oskrbnik samostana, pri čemer mu je bilo strogo prepovedano, da bi komu dopustil maševati v cerkvi. Upravnik je bil samo eno leto, že v tem času pa je vojska izpraznila klet ter odnesla vredne knjige, preproge in druge stvari. Poleg vojske se je leta 1942 tam naselila tudi nemška pokrajinska policija. Poslopja so prodali nemški družbi, ki naj bi tam ustanovila sirotišnico za obnemogle gorenjske reveže. Nastavili so novega upravnika Weissa, ki je bil poleg tega župan za Brezje, Mošnje, Leše in Ljubno. Ideja o sirotišnici ni bila realizirana, pa tudi vojska je še naprej ostala v samostanu, po zaslugi brata Jozafata pa so paramenti, kelih in druge stvari ostale razmeroma dobro ohranjene. Pred koncem vojne so bili v samostanu štiri mesece domobranci. Sledili so partizani iz Hercegovine, ki so prav tako ostali štiri mesece, brat Jozafat pa je moral v primorsko brigado in je v bojih padel. Po končani vojni je bila notranjost samostana razdejana, iz sob je bila odnesena oprema, stekla so bila razbita in podi razkopani, medtem ko je bila cerkev v razmeroma dobrem stanju, saj je bilo razbitih samo nekaj stebel.⁷

Iz Sv. Trojice v Slovenskih Goricah so 29. aprila

³ Slovenska frančiškanska provinca, str. 2, 2a.

⁴ Prav tam, str. 3–5.

⁵ Prav tam, str. 8–9.

⁶ Prav tam, str. 9–11, 11a.

⁷ Prav tam, str. 11–12, 12a.

v meljsko vojašnico odpeljali tri patre (Ladislav Pintar, Vladimir Bobek in Ildefonz Langerholc), kasneje pa še patra Henrika Damiša in tri brate (Teofil Vodeb, Daniel Groblar in Erazem Jakopec). Skupaj z mariborskimi in nazarskimi brati so jih prepeljali v Slavonsko Požego, od koder so šli v razne hrvaške kraje (Virovitica, Našice, Samobor). Ob prvi aretaciji so nove nemške oblasti razglasile, da je samostan z vsem inventarjem zaplenjen, p. Henrik pa je bil postavljen za začasnega upravitelja. Ob tem so popisali vse stvari v samostanu. Oblasti so v celoti prevzele samostan, župnijska pisarna pa se je preselila v samostansko sobo. Kmalu zatem so p. Henrika aretirali in odpeljali na Ptuj in od tam na Hrvaško. Samostanske celice so preuredili v sobe gojenk internata, samostan pa v kmetijsko poklicno vzgajališče; v nekaj prostorih je bil vrtec. Poleg tega so tu živeli učitelji in nemški krajevni skupinski vodja (Ortsgruppenführer). Vsi prostori so bili zasedeni, poleg tega je v samostanu bival tudi nemški duhovnik. Že v letu zasedbe so odpeljali pet bronastih zvonov. Po končani vojni so se patri in bratje vrnili v samostan ter začudeni našli prenovljene prostore, saj so Nemci starejšo opremo in pohištvo zamenjali z novo, v celoti pa so prenovili kuhinjo.⁸

Rocno je bila zadnja postojanka, od koder so Nemci 6. maja 1941 izselili redovnike. Oditi so morali pater Hugo Bren, brata laika Rajmund Šegula in David Gorenc ter bratje tretjeredniki (Angel Trček, Štefan Urbančič, Peregrin Osredkar in Herman Kozamernik). Še dva tedna je ostal p. Bogdan Markelj, ki je moral poskrbeti za gospodarstvo – v Rocnem je bila namreč tiskarna. Polovica izgnanih je odšla v Ljubljano na Marijin trg. Nemci so tiskarske stroje odpeljali v Kranj, pa tudi sama poslopja so bila uničena.⁹

V celoti je bilo aprila in maja 1941 izgnanih 80 patrov in bratov. Večina se jih je naselila po samo-

Frančiškani v meljski vojašnici v Mariboru aprila 1941 (NŠAL, Fotografije).

stanih – prednjači ljubljanski na Marijinem trgu –, v Novi Štifti in po Hrvaškem.

Zaradi izselitve duhovnikov iz Gorenjske je območje ostalo brez dušnopastirske oskrbe, zato se je p. Klavdij Okorn večkrat brez dovoljenja oblasti pretihotapil na Gorenjsko, kjer je skrivaj maševal in delil zakramente. Tudi p. Fortunat Zorman je bil na Gorenjskem od decembra 1944 do maja 1945, kajti provincial p. Gracijan Heric ga je prosil, naj gre na Brezje ter tam pazi na samostan in cerkev. Ljudi je obiskoval v Radovljici, Lescah, Otoku, Kamni Gorici, Bledu, Jesenicah in Kovorju. Maja 1945 se je preko Ljubelja umaknil na Koroško.¹⁰

Samostani med drugo svetovno vojno na italijanskem zasedbenem ozemlju

V Ljubljanski pokrajini, ki so jo zasedli Italijani, so tako ostali samostani v Ljubljani: Vič, Šiška, Bežigrad in v centru, pa tudi v Novem mestu in Novi Štifti. Z razseljevanjem patrov in bratov iz samostanov na nemškem zasedbenem ozemlju jih je veliko prišlo v ljubljanske samostane, ki so se hitro napolnili z begunci. Na seji provincialnega definitorija 4. avgusta 1941 so ugotovili, da je nemška okupacija uničila gmotno stanje frančiškanov, saj so zaprli samostane, ki so vzdrževali ostale, predvsem noviciat in klerikat v Ljubljani. Težava je bila tudi v tem, da je imel samostan Marijinega oznanjenja v Ljubljani precej dolga od zidave kolegija in trgovskih lokalov v letih 1937–38, ki ga je moral odplačati.¹¹ Dolg je bil odplačan leta 1943.

Italijani v samostansko življenje na začetku niso posegali, tako da je teklo dalje. Vojne razmere pa so tudi od frančiškanov zahtevale prilagoditev in predvsem več karitativnega dela. Med italijanskimi koncentracijskimi taborišči, v katera so zapirali ljudi iz ljubljanske škofije, sta bila tudi Monigo v Trevisu in Padova. Ljubljanski škof Gregorij Rožman je za duhovno oskrbo internirancev priskrbel dovoljenje patroma Engelhardu Štucinu in Fortunatu Zormanu. Engelhard je bil v Monigu dvakrat po en mesec dni pozimi 1942–1943, podobno tudi Fortunat v Padovi. Patra sta obiskovala internirance ter prinašala duhovno moč in tolažbo, s seboj pa sta nosila številne zavoje in pakete, ki so jih internirancem pošiljali domači – njim pa sta odnašala sporočila in pisma. Po teh dveh obiskih so jima Italijani obiske prepovedali.¹² Patri so tudi v Ljubljani skrbeli za versko oskrbo v zaporih. Veliko dela je imel pater Angelik Tominec, ki je bil v letih 1923–1931 in 1940–1944 kurat jetnišnice na Miklošičevi 9, kjer je med drugim poročil 22 parov. Pod redovno obleko je skrivaj nosil

¹⁰ Prav tam, str. 16.

¹¹ Arhiv OFM, Acta prov. Cap. In defin. II/a – 13b, Seje definitorija, 4. 8. 1941.

¹² Slovenska frančiškanska provinca, str. 16.

⁸ Prav tam, str. 12–13, 13a.

⁹ Prav tam, str. 14.

pošto, zlatnino, hrano in darila ter posredoval informacije o vojni.¹³ Tudi drugi patri so v jetnišnico nosili darove, predvsem hrano in odeje, ter hodili spovedovat in maševat: za veliko noč in božič ter nedelje in praznike.¹⁴

Ideološka razhajanja in trenja z okupatorji

Kljub razmeroma zaprtemu življenju so aktualne teme odpora proti okupatorju, nastajanja vaških straž in jeseni 1943 z menjavo okupatorja nastanka domobranskih enot prodrle za samostanske zidove. Med redovniki se je tako kot po celotni Ljubljanski pokrajini pokazala različna opredelitev do dogajanja, v ospredju pa je bil predvsem glavni samostan na takratnem Marijinem trgu v Ljubljani, kjer je živelo slovensko vodstvo reda.

Vrh slovenskih frančiškanov je vojno pričakal razdeljen na dve struji, ki sta med vojno še poglobili spore. V letih 1931–1934 in 1934–1937 je bil provincial p. Gvido Rant, ki je okrog sebe zbral krog patrov, med katere sta sodila predvsem oba Tominca: Angelik in Roman. Po izvolitvi p. Gracijana Herica leta 1937 za provinciala se je dotedanji vrh provincialnega vodstva zamenjal in za nekaj časa razslel po samostanih. P. Heric je okrog sebe zbral patre Odila Hanjška, Karla Dijaka in druge. Novi provincial se je lotil gradnje konvikta za izobraževanje klerikov in noviciata, poleg tega je zgradil vrsto lokalov, ki so bili oddani v najem raznim trgovinam. Pri zidavi je nastal velik dolg, ki je skupaj z gradnjo povzročal stalne spore in govorice.¹⁵

Že leta 1942 je provincial p. Gracijan Heric bratom naročil, naj se politično ne izrekajo ali sploh udelejujejo.¹⁶ Čas in položaj pa sta vse bolj poglobljala razlike v razmišljanju in patri v Ljubljani so se razdelili, na eni strani so bili zbrani okrog provinciala p. Gracijana Herica, na drugi pa okrog p. Romana in Angelika Tominca ter bivšega provinciala p. Gvida Ranta. Na definitorialni seji 15. septembra 1942 je p. Angelik Tominec predlagal, da se prepove vmešavanje v politiko ne glede na stran; ta predlog naj bi bil zavrnjen. Poleg tega naj bi po navedbah v virih omejili pravico do pridiganja p. Romanu Tomincu ter p. Jožefu in p. Stanku Aljančiču.¹⁷

Kot navaja p. Silvin Marijan Krajnc, so frančiškani na pobudo patrov bratov Tominec v Vatikan poslali spomenico o nasilju italijanskih okupatorjev in streljanju talcev. Zahtevali so, naj Vatikan posreduje pri italijanski vladi, da bi prenehali z nasiljem. P. Roman in p. Krizostom Sekovanič sta odpotovala

v Rim. P. Roman je papežu izročil poslanico in govoril z njim o stanju na slovenskih tleh.¹⁸

Kljub mnenju nekaterih, da naj se redovniki ne bi opredeljevali, je nastal razkol, ki je imel posledice. V noči iz 10. na 11. april 1942 je bila na cerkveni zvonik na Marijinem trgu obešena zastava s peterokrako zvezdo. Gasilci so jo sneli in na njeno mesto postavili italijansko trobojnico. Nato so v samostan prišli Italijani, aretirali p. Romana in Angelika Tominca, Jožeta in Stanka Aljančiča ter še dva. Prepeljali so jih na kvesturo, kjer so jih zaslišali in zaprli v šentpetersko vojašnico; tam so z zaslišanji nadaljevali, po nekaj tednih pa so jih izpustili.¹⁹ Širile so se govorice, da naj bi bila aretacija plod notranjih sporov; povod zanjo naj bi prišel iz samostana, ker naj bi se aretiranih patrov želeli drugi znebiti.²⁰

K ideološkim razhajanjem so veliko prispevali še različni vojaški častniki, ki so v različnih obdobjih bivali v samostanu. Na podstrešju samostana naj bi tako stanovala bivša vojaka jugoslovanske vojske Bine Vesel in Bine Cerkenik, ki naj bi po navedbah trenirala mlajše patre, med drugim tudi borilno večino jujitsu.²¹ Leta 1942 naj bi imeli v samostanu skrito radijsko postajo, s katero naj bi upravljali Vesel, Cerkenik in bogoslovci.²² Da bi bilo vse skupaj še bolj zapleteno, so v samostanu prebivali različni duhovniki iz dežele in kurati.²³ V njem je nekaj časa bival tudi vodja slovenskih četnikov Karel Novak.²⁴ Poleg tega naj bi bil v bunkerju pod odrom v Frančiškovi dvorani skrit angleški obveščevalec. Dombobranci so 27. novembra 1943 preiskali sobo p. Frančiška Ačka in našli papirje, povezane z OF. Prepeljali so ga v šentpetersko vojašnico, kjer naj bi bil 18-krat zaslišan.²⁵ V samostanu naj bi tiskali ilegalni časopis *Poročevalec*, p. Roman pa naj bi tam skrival Metoda Mikuža, Aleša Beblerja, Bojana Štiha in Edvarda Kocbeka.²⁶ Po navedbah nekaterih patrov naj bi se novembra 1943 del ljubljanske duhovščine obrnil na Vatikan glede govora proti komunizmu. Sveti sedež naj bi jim odvrnil, da se proti komunizmu seveda govori. Navajajo, da je papež p. Hericu odgovoril v nemškem jeziku: ljudstvo je res treba poučiti o komunizmu, toda z vso previdnostjo (Vorsicht) in ljubeznijo (Liebe). Priče tega dejanja naj bi bile p. Gracijan Heric, ljubljanski škof Gregorij Rožman, p. Gvido Rant in Maks Miklavčič. To naj bi potrdil tudi p. Gracijan Heric 31. decembra 1943.²⁷

¹⁸ Krajnc, *Brata*, str. 254–255.

¹⁹ Arhiv MO, 11 Zapor pod Italijani, Prijava zločinov okupatorjev in njih pomagačev, 20. 6. 1945; 7, Dopis CMD, 23. 9. 1959.

²⁰ Arhiv MO, 14, Internacija v Italiji, zapiski brez datumov.

²¹ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0006297.

²² ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005911.

²³ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005919.

²⁴ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005910–1.

²⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017756–62.

²⁶ Krajnc, *Brata*, str. 257–259.

²⁷ Arhiv MO, 7 Okupacija.

¹³ Arhiv MO, 7, Dopis CMD, 23. 9. 1959.

¹⁴ Arhiv MO, 10 Obdarovanje jetnikov, Potrdilo uprave jetnišnice, 21. 4. 1944.

¹⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005858–60.

¹⁶ Arhiv OFM, Enciklike, p. Gracijan Heric, Okrožnica, 3. 2. 1942.

¹⁷ Arhiv MO, 7 Okupacija.

V samostanski dvorani je avgusta 1944 potekalo protikomunistično zborovanje duhovščine, kar je nasprotja v samostanu še poglobilo.²⁸

P. provincial Gracijan Heric je v okrožnici 1944 pojasnil stališča o takratnih razmerah: »Komunizem je v svojih nazorih verska zabloda, je brezbožen, v svojem delovanju pa protiverski, naravnost proti Bogu in proti vsemu kar je božjega ...«²⁹ O Osvobodilni fronti pa je menil: »To ni nič drugega kakor krinka, pod katero se je komunizem nekaj časa skrival, da je mogel več nerazsodnih ljudi z lepo donečimi političnimi in narodnimi krilaticami, frazami in gesli zapeljati in zaplesti v svoje mreže. – Res je, da so mnogi šli iz narodnega idealizma v hribe med partizane. Toda ko so videli, kaj počenjajo partizani, kakšni so njihovi nazori, kakšna njihova moralna, ko so videli, da je vodstvo popolnoma komunistično in da delajo popolnoma po komunističnih metodah, tedaj bi morali sub gravi prenehati z vsakim sodelovanjem. Sodelovanje je smrtni greh proti prvi božji zapovedi, ker se komunizem ne bori za narodno svobodo, temveč proti veri in Cerkvi. Dalje je sodelovanje pri tatvinah, ropih, požigih, umorih, skrunitvah hiš božjih in Najsvetejšega in vseh drugih zločinov in kdor sodeluje, si nakopava celo vrsto strašnih grehov in veliko odgovornost za povračilo škode, ki so jo napravili skupaj s komunisti. Nobena oblast jih ni silila, da so začeli to strašno početje, ampak prostovoljno so šli, zato so odgovorni pred Bogom. – Kdor pa to počenjanje zagovarja, odobrava, ga kakorkoli podpira, dejansko ali tudi z besedo, ta tudi nosi svoj del odgovornosti za vse strahotne zločine, za vso nedogledno škodo, ki so jo partizani napravili ali povzročili, ker sodelujejo, vsaj miselno z najbolj zagriznenimi sovražniki sv. vere v boju proti Cerkvi in Bogu.«³⁰

Ljubljanska pokrajina pod Nemci 1943–1945

Živahno dogajanje v samostanu Nemcem ni ostalo skrito. V njem naj bi po navedbah virov zbirali večje količine orožja in se pripravljali na napad OF, pa tudi na ciklostil naj bi razmnoževali razne letake.³¹ Nemci so vdrli v samostan 8. decembra 1944 in zaplenili orožje: 3 mitraljeze, 45 pušk, nekaj zabojev streliva, 2 lahka minometa, 5 zabojev min in nekaj pištol.³² Patri so morali orožje znositi na Marijin trg.³³ Aretirali so patre Angelika in Romana Tominca, Stanka in Jožefa Aljančiča ter druge. Do februarja so bili zaprti, potem pa jih je gestapo izgnal, in sicer brata Aljančič v Ilirsko Bistrico,³⁴ brata Tominec pa v Hrenovice – v izgnanstvu so ostali do konca vojne.

Med vojno je provincialu Hericu uspelo mlade

redovnike spraviti v domobranske vrste, da ne bi bili odpeljani na delo v okviru organizacije TODT.³⁵ Tako so bili nekateri bratje kot bolničarji pri domobrancih, nekateri v enotah, štirje pa so vojno preživeli kot študentje v Rimu, kjer so tudi ostali. S koncem vojne se je maja 1945 pred partizani na Koroško umaknilo 28 redovnikov, med njimi sta bila tudi provincial p. Gracijan Heric in prokurator p. Odi-lo Hanjšek. Kleriki, ki so odšli na Koroško, so bili že avgusta na študijskih mestih, in sicer gimnazijci v Hallu, bogoslovci pa v Schwazu. Zatem jih je večina odšla v Lemont v ZDA, kjer sta bila slovensko versko središče in frančiškanski samostan.³⁶ Ostali redovniki so v glavnem ostali v Avstriji, medtem ko sta se p. Anastazij Bajuk in brat Pij Goli vrnila – s transportom sta bila prepeljana v škofove zavode, kjer so ju zasliševali. P. Anastazij je bil izpuščen 10. avgusta 1945, brat Pij pa 21. avgusta.

Nemci so v taborišče Dachau poslali štiri patre; poleg že zgoraj navedenega gvardijana iz Nazarij Kerubina Tuška, ki je v Dachauu umrl, so bili tja odpeljani še trije patri. Klavdija Okorna, kaplana v župniji sv. Cirila in Metoda, je gestapo aretiral decembra 1944 in ga marca 1945 odpeljal v Dachau. Po osvoboditvi je odšel v Lemont v Ameriko. Beno Korbič, subsidiarij na Marijinem trgu v Ljubljani, je bil v Dachau odpeljan 5. marca 1945, po osvoboditvi pa je tudi on odšel v Lemont. Engelhard Štucin, kaplan na Marijinem trgu, je bil aretiran decembra 1944 – skupaj z zgoraj navedenima patroma je bil odpeljan z zadnjim transportom iz Ljubljane v taborišče. Po osvoboditvi se je želel vrniti, vendar je bil najprej dva meseca v preiskovalnem zaporu in nato izpuščen.³⁷

Brat Pavel Krajnik je bil pri domobrancih kot bolničar od junija 1944 do maja 1945. Ko so se začeli umikati proti Ljubljani, je bila cesta zaprta in do umika ni prišlo, tako da je bila vojska razpuščena. 10. maja so ga ujeli hercegovski partizani. Pridružiti se je moral vojski, kjer je ostal do 3. aprila 1947.

Brat Polikarp Brolih je bil po maturi 1944 vpoklican k domobrancem kot bolničar v domobranski ambulanti v Novem mestu. Ker je bil operiran zaradi vode v kolenu, je 6. maja 1945 z ostalimi bolniki odšel iz Novega mesta. Vlak so partizani ustavili pred Mariborom in jih prepeljali na Tezno, od tam pa čez 10 dni v Slavonijo. V Vukovarju so izločili Slovence – ti so bili večinoma Štajerci, mobilizirani v nemški Wehrmacht, in med njimi pomešani domobranci. Poslani so bili na delo v slavonske gozdove, vendar so bili avgusta 1945 vsi odpuščeni domov.

Za štirimi brati se je maja 1945 izgubila vsaka sled: že navedeni brat Jozafat Finžgar z Brezij; brat Ksaverij Pavlovčič je kot bolničar spremljal transport ranjencev in bolnikov, vlak je bil na Gorenjskem za-

²⁸ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005912.

²⁹ Arhiv OFM, Enciklike, p. Gracijan Heric, Okrožnica, 24. 2. 1944.

³⁰ Prav tam.

³¹ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005920.

³² ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0006304.

³³ Arhiv MO, 14, Internacija v Italiji, zapiski brez datumov.

³⁴ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005570.

³⁵ Arhiv MO, 14, Internacija v Italiji, zapiski brez datumov.

³⁶ Jenko, *Spomini ne zbledijo*, str. 132–133.

³⁷ *Slovenska frančiškanska provinca*, str. 15.

jet, izginila pa sta tudi brata Mihael Rus in Herman Kozamernik.³⁸

Stanje samostanov po drugi svetovni vojni

Po končani vojni so se redovniki maja začeli vračati v matične samostane, ki so jih pričakali v zelo različnem stanju. V odsotnosti provinciala p. Gracijana Herica, ki je poslal pooblastilo p. Teodorju Tavčarju, da namesto njega vodi posle provinciala,³⁹ je ta do novembra 1945 obiskal vse redovne hiše razen Nove Štifte ter 1. septembra 1945 izdal okrožnico z navodili v zvezi s stanjem in napotki generala.⁴⁰ Primorski samostani niso bili del Jugoslavije do 26. februarja 1947, ko je bil v generalni kuriji v Rimu podpisan dekret, s katerim sta bila samostana na Kostanjevici in Sveti Gori dana pod jurisdikcijo slovenske province. Apostolski administrator jugoslovanskega dela goriške nadškofije Franc Močnik je poskrbel za dušnopastirstvo vernikov, ki so bili takrat odrezani od goriških župnij. 16. septembra 1947

P. Teodor Tavčar (Arhiv MO Ljubljana).

je na Kostanjevici ustanovil vikariat. Njegov naslednik apostolski administrator Mihael Toroš pa je 16. novembra 1953 vikariat na Kostanjevici povzdignil v župnijo in jo z vsemi pravicami izročil redu.⁴¹ Po drugi svetovni vojni je samostan v Kopru pripadel zadarski provinci, samostan v Pazinu pa slovenski frančiškanski provinci sv. Križa.

Na prošnjo provincialnih vodstev obeh provinc je generalna uprava frančiškanskega reda 20. marca 1953 odobrila zamenjavo samostanov, leta 1954 pa je ljudska oblast samostan nacionalizirala in v njem uredila zapore, v katerih so bili sprva večinoma nastanjeni politični zaporniki. Frančiškani so se preselili v pomožne prostore na drugi strani cerkve. Kot zadnji je 25. januarja 1955 pod slovensko provinco prišel samostan v Strunjanu.⁴² Do leta 1949 so bili tu italijanski redovniki, zatem pa je ostal le še p. Vincencij Giraldini, ki je umrl leta 1955. Po njegovi smrti so samostan prevzeli v varstvo bratje iz slovenske province.⁴³

Najmanj so bili poškodovani samostani v Ljubljani, vendar pa so bili prizadeti zaradi izselitve patrov in klerikov bogoslovcev ter gimnazijcev. Tako npr. v samostanu na Marijinem trgu v Ljubljani ni bilo nobenega bogoslovca ali gimnazijca, ker so bili vsi ali pogrešani ali v emigraciji. Poleg tega so civilne oblasti zasedle prostore kolegija. Na provincialnem zboru so morali tri samostane spremeniti v rezidence: Kamnik, Nazarje in Sv. Trojico, ker je bilo tam premalo redovnikov.⁴⁴

V novomeškem samostanu so ostali le še starejši patri, ki so deloma že takrat popravili poškodovana okna in streho. V Kamniku je bila cerkev lepo ohranjena, kljub temu da je ves čas vojne služila za skladišče, uničena je bila edino električna napeljava. V samostanu, ki so ga med vojno Nemci namenili za razne urade, so te prevzele nove oblasti in jih ohranile. Za cerkvijo je bila postavljena mehanična delavnica. Samostanska knjižnica je bila zmetana na kor, vrednejše knjige so odnesli okupatorji. Ostala sta samo še dva patra, ki sta oskrbovala župniji Stranje in Nevlje ter kaplanijo v Kamniku s šolo.

V Nazarjah je bilo razdejanje hujše, cerkev je kljub vojaški uporabi ostala lepo ohranjena, samostan pa je bil razrušen. Gospodarska poslopja so bila uničena, hlev je pogorel, svinjaki so bili porušeni do tal. Hišne premičnine so izginile.

V Brežicah je bila cerkev porušena do tal, samostan pa so prezidali za gimnazijo. Novo prosvetno ministrstvo je sklenilo najemno pogodbo za prostore in vrt z mesečno najemnino 4.500 din. Samostanska

³⁸ Prav tam, str. 19–20.

³⁹ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017748.

⁴⁰ Arhiv OFM, Enciklike, p. Teodor Tavčar, Okrožnica, 1. 9. 1945.

⁴¹ Arhiv OFM, Poročila 1957–8, Desetletnica kostanjeviške župnije, str. 61.

⁴² Arhiv OFM, Poročila 1955, 5. 3. 1955, Decretum, str. 1.

⁴³ Arhiv OFM, Poročila 1955, 18. 12. 1955, p. Rupert: Samostan v Strunjanu, str. 71–72.

⁴⁴ Arhiv OFM, Enciklike provincialata, p. Teodor Tavčar, 20. 4. 1947.

oprema je bila raznesena vsepovsod: del knjižnice je bil v grajskem muzeju v Mariboru, cerkvena oprema pa v cerkvi sv. Roka in sv. Lenarta. Cerkveni parametri so bili v Krškem. Orgle so nameravali postaviti v cerkev v Šiški, a pod pogojem, da se lahko kasneje vrnejo v Krško.

V Mariboru je v bližini padla bomba in poškodovala tako samostan kot cerkev, tako da so morali na obeh stavbah prekriti streho. Prav tako so bila razbita poslikana okna ter odpeljani zvonovi. Drugo nadstropje samostana so morali oddati glasbeni šoli v Mariboru. Posebne težave so imeli s posestvom v Cvetlični ulici, kjer so Nemci postavili tri velike stanovanjske stavbe, kar so poskušali kompenzirati z novimi oblastmi.

Samostan Sv. Trojica je bil v najboljšem stanju – boljšem kot pred vojno, manjkali so edino zvonovi. Del samostana – župnijski urad in dvorano – so morali odstopiti v uporabo za otroški vrtec.

Na Brezjah so si predvsem močno želeli, da bi se vrnila slika Matere Božje, ki je bila v ljubljanski stolnici. Toda najprej je bilo treba popraviti uničeno, za kar je škofijski ordinariat v Ljubljani namenil denar, vendar pa takrat ni bilo ne materiala ne delavcev. V Novi Štifti so poslopja poškodovale granate. V rezidenci v Rocnem so bila vsa štiri poslopja uničena, dogovarjali so se za popravilo, vendar ni bilo ne materiala ne denarja ne delavcev. Posestvo je bilo nato oddano v najem. Nepremičnine samostanskih hiš, ki so bile pod okupatorjem prepisane na druge lastnike, so bile vrnjene lastnikom iz leta 1941.⁴⁵

Večina samostanov, ki so jo v vojni odnesli brez večjih poškodb, je bila v prvih letih po vojni popravljena, v okna so vložili nova stekla, ponekod tudi barvana, prebelili so prostore, položili nov parket in naredili novo električno napeljavo.⁴⁶ V najslabšem stanju je bil samostan v Nazarjah, ki je bil med vojno na dveh mestih miniran: južni trakt je bil skoraj ves porušen, ostala sta samo vhod v samostan in streha nad stopnicami, severni trakt pa je bil porušen do polovice. Leta 1946 so del stavbe prekrili z zasilno streho, da bi preprečili nadaljnje razpadanje. V začetku poletja leta 1953 je arhitekt Vlado Gajšek pregledal stanje in naredil načrt za obnovo, ki pa ni bil sprejet zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Škoda se je s časom povečevala, tako da je samostansko predstojništvo provincialni gospodarski svet zaprosilo za nujno potrebna popravila, ki jih je to tudi odobrilo. Stavbe so obnovili v zmanjšanem obsegu, nekaj delov pa so podrli. Pri delu so poleg zidarjev sodelovali tudi verniki in redovni bratje.⁴⁷

Samostansko življenje je bilo v veliki meri poru-

šeno, saj so oblasti, tako kot v vse večje hiše v Sloveniji, v samostane naselile nove stanovalce in odvzele številne prostore, tako da je redovnikom ostalo zelo malo prostorov. V kamniški samostan so naselile veliko ljudi, vendar je superiorju uspelo rešiti knjižnico,⁴⁸ v Maribor pa starokatoliško cerkev in glasbeno šolo.⁴⁹

Nacionalizacija

Po naselitvi različnih novih prebivalcev v samostane ter odvzemu prostorov za urade in ustanove so oblasti sprejele zakonsko podlago za prevzem. S sprejetjem zakona o nacionalizaciji 28. aprila 1948 so bili nacionalizirani: serafinski kolegij, v katerem sta bila konvikt in klerikat, Frančiškova dvorana in trgovski lokali na Prešernovem trgu v Ljubljani, tiskarna v Rocnem in samostanska klet v Mariboru.⁵⁰ Še pred tem so bila z agrarno reformo odvzeta samostanska posestva, večja od 20 hektarjev.

Prvi nacionalizaciji je v petdesetih letih sledila druga, za katero sta bila podlaga Zakon o nacionalizaciji najemnih zgradb in gradbenih zemljišč ter Uredba o postopku za izvedbo nacionalizacije najemnih zgradb in gradbenih zemljišč, pri čemer so oblasti vse tiste prostore, ki so jih po vojni zasedle, takrat tudi pravno odtujile. Posebej so z odločbo 16. januarja 1953 za potrebe Mestnega ljudskega odbora Ljubljana dokončno razlastile rezidenco Rocno. 5. aprila 1955 je sledila razlastitev cerkve in župnišča za Bežigradom.⁵¹ Samostanu v Novem mestu je Komisija za nacionalizacijo občinskega odbora Novo mesto z odločbo 17. novembra 1959 nacionalizirala tri sobe v prvem nadstropju samostana, kjer je nato delovalo obrtno podjetje Krojač. Komisija za nacionalizacijo pri občinskem ljudskem odboru v Kamniku je maja 1960 nacionalizirala delavnice in sobe za delavce, žitnice in del samostana v pritličju ter prvem nadstropju. Samostan v Mariboru je bil z odločbo 20. maja 1960 nacionaliziran, pri čemer so izvzeli nekaj prostorov v pritličju, prvem nadstropju in kleti. Istega leta je bil nacionaliziran samostan Brežice, na Sveti Gori pa so odvzeli romarski dom, gostišče in vinograd. Na Brezjah so junija 1961 nacionalizirali poslovno stavbo z desetimi stojnicami in del gradbenega zemljišča. V samostanu v Šiški so februarja 1960 nacionalizirali dvorano v stavbi župnišča.⁵²

Malce drugačne so bile razmere na Obali, saj v času prve nacionalizacije leta 1948 to območje še ni bilo del FLRJ, tako da so bili ti procesi izvedeni naknadno. V Koprju so celoten samostan, vključno s parcelo, kjer stoji cerkev sv. Ane, razlastili 22. oktobra

⁴⁵ Arhiv OFM, Acta capituli provincialis, Poročilo o vizitaciji v vojnem in povojnem letu 1945.

⁴⁶ Arhiv OFM, Poročila 1950, 15. 12. 1950, Obnova naših po vojni poškodovanih samostanov, str. 5–6.

⁴⁷ Arhiv OFM, Poročila 1956, 25. 3. 1956, p. Ludovik: obnavljanje samostana v Nazarjah, str. 19.

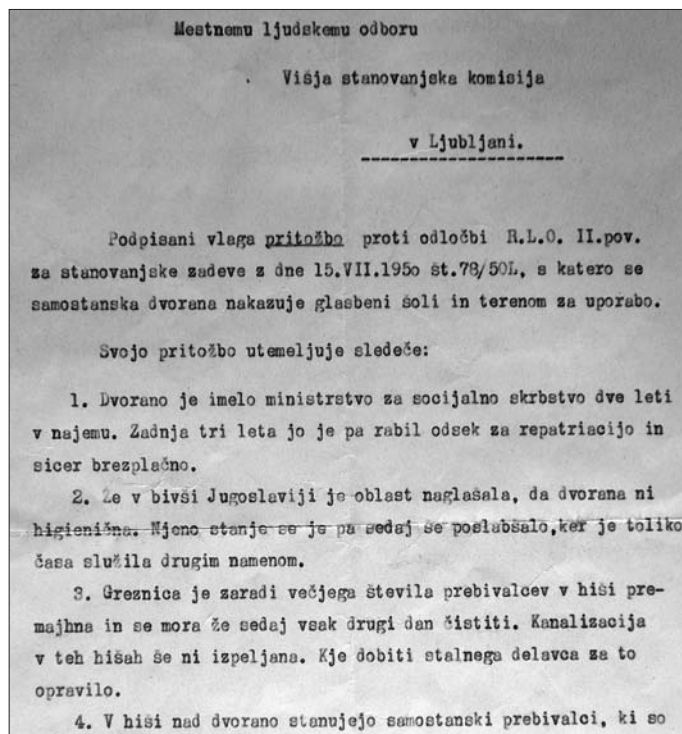
⁴⁸ Arhiv OFM, Poročila 1950, 15. 12. 1950, Obnova naših po vojni poškodovanih samostanov, str. 5–6.

⁴⁹ Arhiv OFM, Dopisi državnih oblasti, Dopisi državnih oblasti 1947–1950.

⁵⁰ Arhiv OFM, Poročila 1948, 1. 7. 1948, Nacionalizacija, str. 2.

⁵¹ Arhiv OFM, Poročila 1955, 10. 5. 1955, Iz tajništva, str. 26.

⁵² Slovenska frančiškanska provinca, str. 23–25.

Pritožba glede uporabe frančiškanske samostanske dvorane v Ljubljani, 1950 (arhiv MO Ljubljana).

1954.⁵³ Podobno je bilo v Strunjanu, kjer je bil 30. marca 1955 razlaščen samostan z gospodarskim poslopjem. Poleg tega so nacionalizirali kapelo sv. Antona kot prizidek stanovanjske hiše.⁵⁴ Nerazlaščen je ostal del stavbe, ki veže samostan s cerkvijo. Poleg tega so frančiškanom oblasti dale v najem hišico z nekaj zemlje nasproti cerkve, tako da so se lahko spet naselili v Strunjanu.⁵⁵

Samostani so ob odvzemanju posameznih prostorov in zemljišč dobili odločbe o nacionalizaciji, nanje podali pritožbe in kopije poslali na provincialat.⁵⁶ Vlagali so prošnje za povrnitev prostorov, saj so bili redovniki nastanjeni tudi na hodnike. Prošnje so jim redno vračali ter zahtevali, naj jih vložijo posamezno na pristojne organe. Ponekod, npr. na Brezjah, so bili prostori prazni. Frančiškani so oblasti zaprosili, naj jim jih vrnejo, tako da jih bodo lahko uporabljali za bolne patre. Prosili so tudi za vrnitev zaplenjenih dokumentov in knjig, vendar neuspešno.⁵⁷ Ob nacionalizaciji premoženja so bili patri obveščeni, da morajo urediti prepise v zemljiški knjigi za zemljo, ki ni bila več v njihovi lasti.⁵⁸

Odvzem številnih stavb je provinci povzročal veliko težavo, v prvi vrsti serafinskega kolegija v Ljubljani in prostorov v Novem mestu, saj frančiškani tako niso imeli več prostorov za vzgojo mladine. Poleg tega so upali, da se bo redovna mladina, ki je odšla spomladi 1945, vrnila v domovino, vendar se to žal ni zgodilo.⁵⁹ Prva leta po vojni so se kleriki gimnazijci šolali na Kaptolu v Zagrebu. V šolskem letu 1954/55 so imeli frančiškani po navedbah UDV v ljubljanskem konviktu pet dijakov, v Novem mestu enega in v Mariboru štiri.⁶⁰ Stiska s pomanjkanjem prostora za klerikat je trajala vse do poletja 1956, ko so uredili klerikat v Ljubljani.⁶¹

Samostansko premoženje

Od prve svetovne vojne naprej je bilo po raznih samostanih shranjenega veliko cerkvenega inventarja iz Kostanjevice in Svete Gore. Tako so ga obvarovali pred uničenjem obeh vojn in pred italijanskimi patri, ki bi ga odnesli v Italijo, ko so morali zapustiti slovenske kraje. Tako so leta 1954 iz ljubljanskega samostana na Kostanjevico vrnilo kelih vojvode Blacasa iz leta 1837, monštranco iz leta 1898 ter črne paramente, ki jih je Kostanjevici daroval Henrik X.

⁵³ Arhiv OFM, Poročila 1955, 5. 3. 1955, Iz tajništva, str. 12; Frančiškanska kronika 1953–2005, leto 1955.

⁵⁴ *Slovenska frančiškanska provinca*, str. 24.

⁵⁵ Arhiv OFM, Poročila 1955, 25. 6. 1955, Iz tajništva, str. 35.

⁵⁶ Arhiv OFM, Poročila 1959–1960, 25. 2. 1960.

⁵⁷ Arhiv OFM, Dopisi državnih oblasti, Dopisi državnih oblasti 1947–1950.

⁵⁸ Arhiv OFM, Dopisi državnih oblasti, Ureditev nepremičnin verskih skupnosti, 27. 10. 1959.

⁵⁹ Arhiv OFM, Enciklike, p. Teodor Tavčar, Okrožnica, 20. 4. 1947, 1. 9. 1945.

⁶⁰ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_10 (111).

⁶¹ ARS, AS 1211, KOVS, š. 114, p. Marjan Valenčak, mapa Benjamin Tomšič, Dopis 24. 7. 1956.

Chambord. Samostan v Šiški je oktobra 1954 Sveti Gori vrnil dragoceno monštranco.⁶²

Glede premoženja so redovne skupnosti trli še dohodnina za zemljišča⁶³ in davki. Oblasti so ugovarjale, da vodijo dvojno knjigovodstvo, pri čemer naj bi šlo za skupen dogovor vseh gvardijanov, da bi v davčne prijave vpisali manjše zneske in tako plačali manj davkov.⁶⁴ V petdesetih letih so oblasti pristojnim uradom izdale prepoved izdajanja gradbenih dovoljenj za gradnjo redovnih objektov in pristanka za priselitev redovnih družin.⁶⁵

Odnos novih oblasti do redovnikov in nadzor

Komunistične oblasti so vzpostavile strog nadzor nad vsemi vidiki življenja verskih skupnosti. Tako kot so obravnavale katoliške duhovnike, so dojemale tudi redovnike. Pod stalnim nadzorom so imele vse redovne skupnosti. Težko bi rekli, da so bile med njimi večje razlike v stopnji nadzora, razen glede na to, da se redovi med seboj razlikujejo po stopnji odprtosti; to pomeni, da je bil prodor v zaprte redove težji. Organi nadzora so med patri in brati poiskali zaupnike, nekatere na podlagi njihovega simpatiziranja z OF, druge z izsiljevanjem. Ti so nato poročali o dogajanju v samostanih. Ob koncu vojne so začeli organi nadzora sistematično graditi mrežo »vohunov«. Število njihovih sodelavcev je strmo naraščalo, saj za leto 1947 navajajo 44 duhovnikov »agentov«, za leto 1948 pa že 151 poročevalcev.⁶⁶ V letnih poročilih UDV zasledimo tudi razvrstitev »agentov« po redovih. Za leto 1952 navajajo 50 frančiškanov v 7 samostanih, od tega naj bi bilo »agentov« 12 redovnikov in 2 laika. Leta 1954 v poročilih UDV najdemo 49 frančiškanov, od tega jih je bilo 13 navedenih kot »agentje«, poleg njih pa še 3 laiki.⁶⁷

Na mikrofilmih v Arhivu Slovenije so ohranjena 14-dnevna poročila o stikih s patroma Jožefom in Stankom Aljančičem, kjer so zabeležene vse njune opazke o dnevnem dogajanju v Jugoslaviji, po svetu in na zahodu, o aktualnih dogodkih v Cerkvi in obiskih posameznikov pri njej ter mnenja in razlage njihovih komentarjev od decembra 1946 do sredine leta 1950. Iz tega je mogoče sklepati, da so tovrstna kontinuirana poročila obstajala za večino patrov.⁶⁸ Kot zanimivost naj omenimo, da so dali analizirati pisavo vseh opazovanih patrov.⁶⁹

Ob vsaki aktualni temi so vzdušje preverjali tudi pri frančiškanih. Patrom, redovnikom in ljudem, ki so zahajali v samostan, so naročili, naj sprožijo debato o različnih temah ter poročajo, kako patri o njih razmišljajo. Namen UDV je bil izvedeti vse, kar se dogaja v samostanu, in vplivati na dogajanje. Oblasti so redovnike temeljito izpraševale ne samo o dogajanju v samostanih, ampak tudi o obrobni dogodkih ali o tem, kaj si mislijo o političnem dogajanju in kako ga razlagajo, npr. komentiranje Kardeljevega govora na plenumu ZKS junija 1954, Titovo potovanje v Grčijo, govor na Ostrožnem in obisk abesinskega (etiopskega) cesarja.⁷⁰

Dovoljenja in hišne preiskave

Zaradi zmanjšane števila duhovnikov v ljubljanski škofiji je ljubljanski ordinariat provinco zaprosil, naj patrom dovoli dušnopastirsko delo v zapuščenih župnijah. Ob premeščanju patrov po raznih samostanih oziroma nastavljanju v posamezne župnije so ti morali pridobiti pristanek za izvrševanje pastirske službe. Provincialno vodstvo se je odločilo, da bo poskrbelo za dovoljenja pri pristojnih organih. Že takoj po koncu vojne, julija 1945, je provincialat ministra za notranje zadeve Zorana Poliča zaprosil za dovoljenje nastanitve patrov v samostanih, ki so bili med vojno izpraznjeni.⁷¹ Oblasti niso želele izdati dovoljenj za vse patre skupaj, ampak so odgovorile, da mora vsak posameznik vložiti prošnjo na odsek za notranje zadeve okraja, kamor sodi njegovo novo službeno mesto.⁷² Patri so 17. decembra 1949 Versko komisijo LRS zaprosili za dovoljenje deljenja zakramentov bolnim in umirajočim brez predhodnega dovoljenja zdravnika, saj je to oteževalo podelitev ne samo v času obiskov, ker je bila takrat gneča, ampak je bilo dovoljenje v celoti odvisno od prepričanja zdravnikov.⁷³ Patri so poučevali verouk v osnovnih in srednjih šolah, npr. p. Rupert Suhač in p. Pavlin na državni gimnaziji v Mariboru, za kar so potrebovali dovoljenje vse do leta 1952, ko je bil verouk umaknjen iz šol.⁷⁴

Eden od elementov nadzora so bile tudi hišne preiskave, žal pa ne obstajajo sistematična poročila oz. ne vemo natančno, kolikokrat so bili samostani v Sloveniji preiskani, kajti v letih 1945–1953 preiskav niso posebej beležili. Med pomembnejšimi je bila preiskava, ki je 20. maja 1949 potekala v samostanu na Prešernovem trgu v Ljubljani, ko je UDV vdrla v samostan in zaplenila pisma, ciklostil, potne liste, knjigo *Komunizem – največja nevarnost* ter revijo *Domobran-*

⁶² Arhiv OFM, Poročila 1954, 20. 11. 1954, Kostanjeviški in svetogorski cerkveni inventar, str. 1–2.

⁶³ Arhiv OFM, Poročila 1953, 20. 10. 1953, Obdavčenje cerkvenih zemljišč, str. 7.

⁶⁴ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017615.

⁶⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_10 (77).

⁶⁶ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005234.

⁶⁷ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_10 (84).

⁶⁸ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005584–653.

⁶⁹ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005753.

⁷⁰ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_10 (54–63).

⁷¹ Arhiv OFM, Vojne in povojne zadeve, Dopisi, 13. 7. 1945.

⁷² Arhiv OFM, Poročila 1948, 9. 11. 1948, Pristanek za izvrševanje duhovniške službe, str. 1.

⁷³ Arhiv MO, 5, Pisma med vojno in po vojni, 17. 12. 1949.

⁷⁴ Arhiv OFM, Poročila 1951, 1. 2. 1951, Osebnosti, str. 2.

ci.⁷⁵ Sledila so zaslišanja posameznih patrov v zvezi z denarjem, ki so ga našli v blagajni.⁷⁶ Takratni gvardijan je bil zaradi tega zelo nejevoljen, saj je menil, da je veliko naredil za dobre odnose Cerkve z oblastmi.⁷⁷

Oblasti so samostan preiskale večkrat; enkrat so iskale zaloge živil, drugič so zasliševale gvardijana p. Angelika, tretjič so hotele revizijo blagajniških knjig.⁷⁸ Težavo je predstavljalo tudi nabavljanje živil za samostanske hiše; oktobra 1947 sta šla dva frančiškana kupit krompir v Škofjo Loko, kupila sta 2.500 kg in bila aretirana. Oblasti so ju naslednji dan izpustile, krompir pa zaplenile, ker sta ga kupovala brez potrdila, ki naj bi ga morala dobiti na okrajnih odkupovalnih postajah.⁷⁹

»Od oefarjev do sovražnikov ljudstva«

Med vojno so imeli številni frančiškani stike z OF in partizani, zato so bili med drugimi redovniki znani kot oefarji. Po končani vojni so imele nove oblasti frančiškane in kartuzijane za sebi naklonjena redova. Ta opredelitev je pri frančiškanih temeljila predvsem na p. Romanu Tomincu, pri kartuzijanih pa na pleterkem priorju p. Jožefu Edgarju Leopoldu. Oblasti so tako v določenem trenutku frančiškane videle kot najmočnejši red v Sloveniji, ki je lojalen do oblasti, kar naj bi se potrjevalo z vzdrževanjem stikov. Sčasoma pa so oblasti postale vse bolj zahtevne, grozile so, zasliševale in izsiljevale. P. Gvida Ranta, za katerega so med vojno ugotavljale, da je zvest privrženec OF, po vojni pa so v njem videle osebo, povezano z »reakcijo«, so takoj osumile nelojalnosti.⁸⁰ P. Guido Rant je sodil med patre, ki so bili blizu novim oblastem, saj je bil na seji plenuma OF za duhovnike 5. decembra 1945 pri frančiškanih predlagan za novega člana verske komisije pri SNOŠ.⁸¹ Na tem sestanku so simpatizerji OF predlagali, naj sestavijo pastirsko pismo, ki bi ga poslali na ljubljanski in mariborski ordinariat, in sicer z namenom, da bi bil objavljen za novo leto. Poleg tega so dobili p. Roman, p. Angelik Tominec in p. Gvido Rant nalogo, naj frančiškani sestavijo pismo po točkah.⁸² Frančiškani so bili tako zelo začuden, ko so pred samostanom Marijinega oznanjenja in škofijskim ordinariatom v Ljubljani 19. avgusta 1947 potekale demonstracije; množica ljudi je namreč vpila: »Frančiškani naj gredo ven iz Ljubljane! Kdor ne dela, naj ne je!« Osupli so bili tudi, ko je bil aretiran njihov provincial p. Teodor Tavčar.⁸³

Nadzor nad frančiškanskim redom v Sloveniji

Redovniki so s svojim odmaknjenim načinom življenja oblastem predstavljali manjši problem kot svetni duhovniki po župnijah, vendar so iz ideoloških in praktičnih razlogov načrtovale njihovo omejitev.⁸⁴ V letnem poročilu 1947 UDV med 65 aretacijami kot eno pomembnejših navaja prijetje p. Teodorja Tavčarja; namen tega dejanja je bil »kompromitirati« frančiškanski red.⁸⁵

Osrednji samostan v središču Ljubljane je UDV še posebej natančno vzela pod drobnogled. Vsi patri so bili večkrat zaslišani, veliko večino pa so poskušali pripraviti do sodelovanja z oblastmi. Med gradivom UDV, ki je mikrofilmno in shranjeno v Arhivu Slovenije, so zapisniki posameznih zaslišanj. Večinoma so se ponavljale iste teme: dogajanje med vojno, pri čemer prednjačijo odnosi z domobranci, vstop v domobranske enote, pomoč pri prebegu hrvaških frančiškanov čez mejo v Italijo ob koncu vojne, odnosi s patri, ki so ob koncu vojne pobegnili na Koroško, in stiki s patri v tujini. Posebno zanimanje je vladalo za patre na Kostanjevici in Sveti Gori, še posebej v času, ko Primorska še ni bila priključena k Jugoslaviji. Poizvedovali so o obiskih v samostanih – o tujcih in poznanih osebah. Na Kostanjevico, na primer, je v uniformi ameriške policije večkrat prišel Američan slovenskih korenin s priimkom Blatnik, ki je patrom priskrbel dokumente za prehajanje meje med conami in Italijo. Hlepeli so po govoricah, ki so krožile po samostanih. Zaslišani patri so morali določenim članom UDV prinašati vso njim dosegljivo korespondenco samostanov ter interna obvestila in okrožnice, kar potrjujejo kopije na mikrofilmih UDV, shranjene v Arhivu Slovenije.⁸⁶

Medsebojna trenja med patri, ki so bila v samostanih pogosta, so znale oblasti dobro izkoristiti. Npr. patru, ki naj bi bil iz Ljubljane premeščen na Sveto Goro, so zavrnilo pristanek, kar ga je zelo veselilo, saj je želel ostati v Ljubljani in je bila premestitev predvsem odločitev gvardijana. Oblasti so bile s tem zadovoljne, saj so na ta način povečale nasprotje med patroma, kasneje pa so te informacije še uporabile.⁸⁷

Leta 1945, ko so oblasti razglabljale o ideji narodne cerkve in narodnem škofu, je bil največkrat omenjen ravno p. Roman Tominec.⁸⁸ Oba brata Tominec sta redno dobivala obiske »mož v sivih plaščih«. P. Roman je imel tudi ob izhodih iz samostana »sivi senci«, ki sta mu pridno sledili, in to ne glede na lokacijo. Ko je bil z neko osebo dogovorjen sredi travnikov v Podutiku, sta se agenta valjala po travi, da ju ne bi opazil, kar je bilo verjetno nemogoče. Kot

⁷⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 000589285–92.

⁷⁶ ARS, AS 1931, RSNZ, serija LM, mf 084, LM 0142401.

⁷⁷ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017605.

⁷⁸ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017631.

⁷⁹ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017641.

⁸⁰ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017748.

⁸¹ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017747.

⁸² ARS, AS 1931, RSNZ, serija A, mf. 181, A5030179.

⁸³ ARS, AS 1931, RSNZ, serija LM, mf 018, LM 0029752.

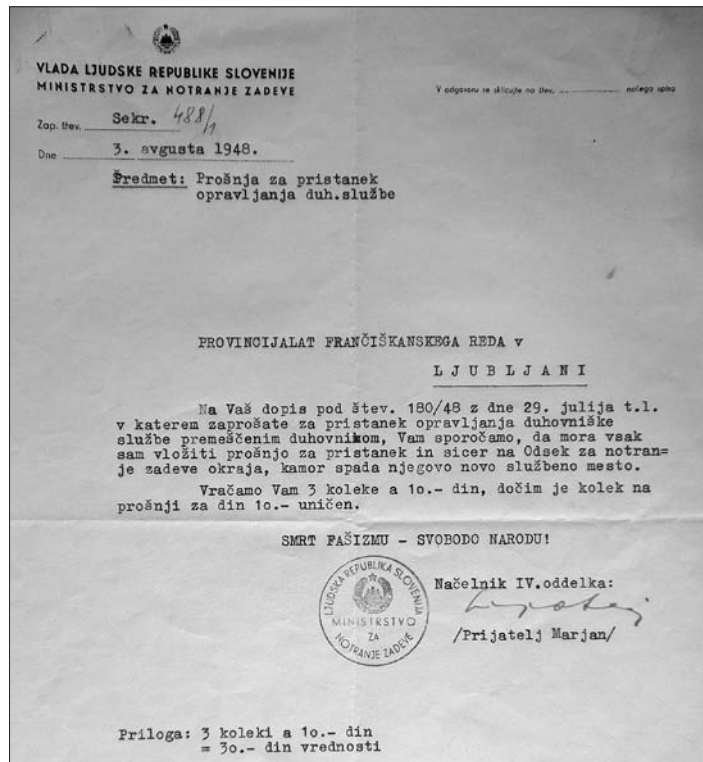
⁸⁴ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letno poročilo 1948.

⁸⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letno poročilo 1947.

⁸⁶ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_10_ (78–79).

⁸⁷ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017789.

⁸⁸ Krajnc, *Brata*, str. 265–267.

Zavrnitev dovoljenja za opravljanje duhovniške službe (Arhiv MO Ljubljana).

je o tem podrobno pisal p. Silvin Marijan Krajnc, so p. Romana prisilili v podpis sodelovanja z UDV, ki pa ni prinašalo zelenih učinkov.⁸⁹ Oblasti so sčasoma ugotovile, da sta tako brata Tominec kot brata Aljančič vse bolj redkobesedna.⁹⁰

Aretacije, obsodbe in zaporne kazni

Med prvim valom aretacij je bil 13. maja 1945 aretiran p. Gvido Rant in bil izpuščen še istega dne.⁹¹ Brat Egidij Kšela je junija 1942 iz nemškega ujetništva prišel domov v Sveti Jurij ob Ščavnici, kjer je ostal do maja 1945, ko je odšel na služenje vojske (do decembra 1945). Avgusta 1946 so ga z drugimi vaščani zaprli, ker naj bi podpiral Križarje. Dve leti je bil zaprt v Mariboru in dve leti v Žirovnici, kjer je delal v hidrocentrali. Izpuščen je bil 10. novembra 1950, v samostan pa se je vrnil 1. maja 1951.

Patra gvardijan in rektor Bogdan Markelj ter vikar Bonaventura Resman na Brezjah sta bila od 15. avgusta do 15. oktobra 1947 v preiskovalnem zaporu v Ljubljani. Aretirali so ju na Brezjah. Samostan so preiskali in pri obeh našli orožje, pri Marklju pa še tujo valuto.⁹²

Avgusta 1947 so aretirali patre provinciala Teodorja Tavčarja, gvardijana v Mariboru in definatorja Ruperta Suhača, definatorja in prokuratorja Marijana Valenčaka ter župnika in vikarja v Mariboru Gabrijela Planinška. Obtožili so jih organiziranja kanalov za pobeg v tujino ustaškim vojnim zločincem. V tem procesu je bilo obravnavanih še pet drugih obtožencev, tudi kasnejši ljubljanski pomožni škof dr. Stanislav Lenič. Tavčar je bil obsojen na štiri leta odvzema prostosti s prisilnim delom, a je bil 1. novembra 1949 pomiloščen. Suhač je bil obsojen na tri leta zaporne kazni s prisilnim delom, izpuščen je bil po dveh letih in pol. Valenčak je dobil šest let odvzema prostosti s prisilnim delom in bil pomiloščen 7. januarja 1953. Planinšek je bil obsojen na pol leta, tako da se je na službeno mesto vrnil za božič 1947.⁹³

B. Polikarp Brolih je služil vojaški rok v disciplinskem bataljonu od marca do novembra 1948, ker je bil pri domobrancih. Gvardijan na Viču in vikar namestnik Krizolog Zajec je bil spomladi 1949 zaradi sovražne propagande in nečistih dejanj z mladoletniki obsojen na sedem let in pol prisilnega dela z odvzemanjem prostosti.⁹⁴ Iz zapora je bil pogojno izpuščen 16. junija 1950, pomiloščen pa je bil 28. decembra 1950.⁹⁵ P. Henrik Damiš iz Nazarij je bil

⁸⁹ Prav tam, str. 260–292.

⁹⁰ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005937.

⁹¹ ARS, AS 1931, RSNZ, š. 1069, Seznam pripornikov – baza sodišče Ljubljana, ki so bili poslani v centralne zapore, Šentvid, 12. 5.–15. 5. 1945.

⁹² ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005390.

⁹³ ARS, AS 1931, RSNZ, š. 1409, Poimenska evidenca kaznovanih duhovnikov 1945–1960.

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ Prav tam.

v preiskovalnem zaporu od 4. marca 1949, obsojen je bil na 21 mesecev zavora z odvzemom prostosti, izgubo državljskih pravic za štiri leta in zaplembo radioaparata. Izpustili so ga 28. oktobra 1950.

Katehet in voditelj Marijine kongregacije v župniji Marijinega oznanjenja Urban Grgurič je bil aretiran 20. maja 1949. Obtožen je bil vodenja Katoliške akcije za katoliške gospodinjske pomočnice v okviru Marijine družbe. Obsodili so ga na 15 let odvzema prostosti s prisilnim delom in odvzem državljskih pravic za 10 let po odslužitvi kazni. Ob dnevu republike 29. novembra 1955 je bil oproščen nadaljnega prestajanja kazni, še pred tem pa so mu 29. novembra 1953 kazen znižali za pet let, vendar ga o tem niso obvestili.

Predstojnik v Novi Štifti p. Ildefonz Langerholc je bil v preiskovalnem zaporu od 2. junija 1949 do 16. junija 1950. Župnijski upravitelj v Veliki Dolini Otokar Dernovšček je bil pozimi 1949 v preiskovalnem zaporu dva meseca. Ravno tako je bil v istem času v zaporu župnijski upravitelj v Dobovi p. Konstantin Urankar; domnevno naj bi ga preiskovali zaradi homoseksualnosti, a so ga po končani preiskavi izpustili, saj niso našli prič.⁹⁶ V istem času je bil v preiskovalnem zaporu brat Bernard Smolič – obsojen je bil na dve leti prisilnega dela z odvzemom prostosti.⁹⁷

Iz vsega navedenega je razvidno, da so bili številni redovniki v preiskovalnem zaporu, kjer so jih lahko zadržali po tri mesece, v nekaterih primerih pa so pridržanje podaljšali še za tri mesece. Med njimi je bil tudi p. Mavricij Supan iz Brezij, ki je bil v preiskovalnem zaporu od 9. januarja do 10. aprila 1952.

Administrativne kazni

Z letom 1952 so se represivni organi začeli iz velikih odmevnih procesov počasi preusmerjati na manjše kazni, tj. na kratke zaporne kazni ali plačilo globe. Z globami so želeli uničiti ekonomsko osnovo samostanov.⁹⁸ Tako sta bila p. Zdravko Koprivnikar in p. Pij Novak leta 1952 obsojena zaradi domnevne davčne utaje; Koprivnikar je moral plačati 100.000 din kazni, Novak pa je dobil mesec dni zavora. Evidenca kaznovanih duhovnikov navaja tudi Božidarja Glavača, ki je bil kaznovan z 52 dnevi zavora.⁹⁹ P. Angelik Tominec je bil zaradi kršitev zakona o tisku, ker je na dan mrtvih ljudem več let delil listke, obsojen na plačilo 1.000 din globe in eno leto pogojne zaporne kazni. P. Hugolin Žvegljč je zaradi kršitve zakona o tisku dobil denarno kazen 800 din in 2 meseca pogojno. Oblasti so pod drobnogled vzele misijon na Cankovi, kjer sta pridigala patra Krizolog Zajec in Otmar Vostner. Zajcu so zaradi sovražne

pridige prisodili en mesec zavora in eno leto pogojno, Vostnerju pa zaradi govora proti nedeljskemu delu in kontracepciji 20 dni zavora in eno leto pogojno.

P. Karel Dijak je bil 19. decembra 1956 obsojen zaradi sovražne propagande in vzbujanja verske nestrpnosti, ker naj bi kot vodja noviciata dovolil uporabo protidržavne literature; v pridigi naj bi govoril o pokvarjenosti današnjega sveta ter prepovedal vključevanje v mladinske organizacije. Dobil je 1 leto in 2 meseca zavora ter 1 leto prepovedi opravljanja poklica. Po pritožbi na Vrhovno sodišče LRS v Ljubljani so mu kazen znižali na 5 mesecev.

Redovniki so bili zaradi svojega načina življenja manj izpostavljeni kot župniki po župnijah, najmanj pa tisti, ki niso imeli funkcij. Po drugi strani so bili gvardijani in superiorji pod strogim nadzorom, pri čemer so bile izpostavljene tudi druge funkcije, npr. delo z mladimi, misijonarjenje, pridiganje in predavanja. P. Karel Dijak je bil pod drobnogledom zaradi opravljanja službe magistra noviciata. Obtoževali so ga sodelovanja z domobranci, kot dokaz pa so navajali njegovo sliko z njimi iz revije frančiškanov *Cvetje*, št. 9–10.¹⁰⁰

Pripetila pa se je tudi zelo zanimiva zgodba, za katero bi lahko rekli, da odraža nezavedanje o času in dogajanju. Enega od patrov so leta 1958 obsodili, ker naj bi kleветal organe oblasti; predstojniku je namreč povedal, da so ga oblasti pridržale in grobo zasliševale. Oblasti so s svojim nadzorom ugotovile, da naj bi bil takrat pri neki ženski. Kaznovali so ga s tremi meseci zavora.¹⁰¹ V tem primeru je dejansko šlo za klevetanje oblasti, saj je redovnik dan preživel zunaj samostana, s čimer njegov predstojnik ni bil seznanjen oziroma mu za izhod ni dal dovoljenja. Da bi upravičil celodnevno odsotnost, se je po povratku predstojniku zlagal, da ga je UDV odpeljala na zaslišanje in bila z njim groba. Provincial p. Benjamin Tomšič se je nato na sestanku s sekretarjem Komisije za odnose z verskimi skupnostmi 14. marca 1958 pritožil zaradi grobega ravnanja z redovnikom, saj naj bi mu grozili z revolverjem in »lahko vas ustrelimo, pa ne bo nihče vedel za to«.¹⁰² Oblasti o tem seveda niso nič vedele in celotna zgodba je prišla na dan. Provincial je redovnika kaznoval z duhovnimi vajami in mu prepovedal izhod, oblasti pa so zadevo izkoristile in ga kaznovale z zaporom. Provincial, ki je bil zaradi redovnikovega dejanja očitno presenečen, je zanj posredoval in prosil oblasti, naj ga oprostijo, saj ga je že sam kaznoval.¹⁰³ Kar pri tej zgodbi preseneča, je nezavedanje redovnika, pod kakšnim nadzorom so bile

⁹⁶ Prav tam.

⁹⁷ Prav tam.

⁹⁸ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letno poročilo 1952.

⁹⁹ ARS, AS 1931, RSNZ, š. 1409, Poimenska evidenca kaznovanih duhovnikov 1945–1960.

¹⁰⁰ ARS, AS 1211, KOVS, š. 114, p. Marjan Valenčak, mapa Benjamin Tomšič, Dopis 6. 8. 1956.

¹⁰¹ ARS, AS 1931, RSNZ, š. 1409, Poimenska evidenca kaznovanih duhovnikov 1945–1960.

¹⁰² ARS, AS 1211, KOVS, š. 114, p. Marjan Valenčak, mapa Benjamin Tomšič, Dopis 14. 3. 1958.

¹⁰³ ARS, AS 1211, KOVS, š. 114, p. Marjan Valenčak, mapa Benjamin Tomšič, Dopis 21. 7. 1958.

verske skupnosti in dejanja posameznikov, pa tudi naivnost, saj se je to zgodilo leta 1958, ko so redovniki že preživeli huda leta aretacij in zapornih kazni. Redovnik je očitno predvideval, da si provincial ne bo upal protestirati proti grobemu ravnanju z njegovimi redovniki in bo njegov izhod ostal neopažen.

Oblasti so imele nekatere redovnike »rajši«¹⁰⁴ od drugih. Tako je bil p. Roman Tominec večkrat oglobljen. Marca 1959 je moral plačati 6.000 din zaradi obrekovanja: govoril naj bi, da je strežno osebje v bolnišnicah zanič, odkar ni več redovnic. Februarja 1960 je bil na okrajnem sodišču obsojen na denarno in zaporno kazen zaradi oderuštva, saj naj bi v Ljubljani neko žensko iz Most oškodoval za zlat križec z vloženiimi briljanti, za njegovo pridobitev pa naj bi uporabljal cerkvene eksorcizme. Toda darovalka je vztrajala pri darilu cerkvi sv. Cirila in Metoda, saj je bila tako dogovorjena s svojim možem. Širile so se razne govorice, tako da je po pismu p. Romana na Komisijo za verska vprašanja posredoval škof Anton Vovk, da naj križec vrnejo cerkvi sv. Cirila in Metoda, saj darovalka vztraja pri daru.¹⁰⁴ Razprava je bila dvakrat preložena.¹⁰⁵ Ponovno je bil leta 1962 oglobljen s 10.000 din, ker naj bi otroke silil k verouku.¹⁰⁶

Leta 1965 sta bila od frančiškanov obsojena samo še p. Ildefonz Langerholz in p. Andrej Volk; prvi je bil kaznovan zaradi domnevnega pretepanja otrok, drugi pa ni pridobil registracije motornega kolesa.¹⁰⁷

V evidenci kaznovanih duhovnikov manjkajo številni prekrški, ki niso navedeni. Martin Perc je bil junija 1947 oglobljen zaradi vožnje z motornim kolesom.¹⁰⁸ Pozimi 1952 ljudi ni pozval na obvezno delo pri čiščenju snega, zato so mu predpisali globo 8.000 din.¹⁰⁹ Še pred tem je dobil kazen motenja javnega reda in miru, ker je na božični večer dovolil pritrkovanje v cerkvi v Stranjah in Nevljah, za kar bi moral plačati 2.000 din.¹¹⁰ Oktobra 1953 je bil zaradi poučevanja cerkvenega petja v Stranjah obsojen na 15 dni zapore.¹¹¹ Marca 1954 je moral plačati kazen 1.000 din, ker je imel eno leto v denarnici tujo valuto – 1 dolar, ki ga ni ponudil v odkup Narodni banki.¹¹² Istega leta so ga poklicali k sodniku za prekrške, ker je oznanil, da lahko ljudje prinesejo denar za popra-

vilo cerkve.¹¹³ Ponovno je bil marca 1956 obsojen na 30 dni zapore, ker je pri maši ob 8. uri rekel: »*Sedaj v tej dobi imamo velike nasprotnike, kateri zatirajo sveto vero ter se moramo proti temu boriti.*« S to izjavo je namreč verski obred uporabil v politične namene.¹¹⁴

Manipulacije, diferenciacija in Ciril-Methodijsko društvo

Po Tavčarjevi aretaciji je njegovo delo prevzel p. Roman Tominec, jeseni 1947 je namreč dobil imenovanje za provincialnega delegata.¹¹⁵ Še pred tem je februarja 1947 po Sloveniji spremljal vizitatorja p. Vitomirja Jeličiča.¹¹⁶ Ravno v tem času se je začelo obdobje aretacij redovnikov, tako da je posredoval v raznih zadevah: prosil je za odpečatenje sob aretiranih patrov, vrnitev zaplenjenih dobrin itd.¹¹⁷ Obiskoval je ministra Kraigherja, a se mu je ta večkrat skril. Ko se je Tominec tega naveličal, je ministrovemu pomočniku, ki si je besedo za besedo skrbno zabeležil, dejal: »*Saj ni potrebno, da nas gonite po sestankih. Povejte nam kratko, da nismo zaželjani in bomo po besedah sv. Frančiška otresli prah z naših nog tistega kraja, kjer smo 700 let mirno delovali. Samo te gonje ni treba. Saj gremo sami in nam mirno lahko poveste, če naj gremo.*« Ministrov pomočnik je obljubil, da lahko provincial dobiva v ječo pakete. Ko pa so v zapor dostavili paket, je bil zavržen. P. Roman je telefoniral pomočniku: »*Beseda dana mož velja.*« Pomočnik je v ječo sporočil, naj sprejmejo paket za Tavčarja.¹¹⁸ Ko je imenoval gvardijane za samostane, jim je naročil, naj ga o vsakem incidentu in težavah takoj obvestijo.¹¹⁹

Poleg obiskov p. Romana pri Kraigherju je p. Angelik Tominec januarja 1948 obiskal podpredsednika vlade LRS Marjana Breclja, prisotna pa sta bila tudi Josip Vidmar in Edvard Kocbek. P. Angelik je protestiral zaradi demonstracij pred samostanom in naselitve študentov v samostan, ki so tja vodili ženske, zaradi česar je bila kršena klavzura. Marjan Breclj je p. Angeliku izdal potrdilo, da lahko legitimira vsako žensko, ki bi vstopila v samostan.¹²⁰ Težave s klavzuro so se nadaljevale še vrsto let, saj so imeli še leta 1953 samo trije samostani klavzuro, pri ostalih pa ni bila izvedljiva zaradi njihove prezasedenosti.¹²¹

Ko so nekega patra zaprli zaradi domnevne homoseksualnosti, je p. Roman Tominec uvedel preiskavo in v samostanih preveril, ali obtožbe držijo.

¹⁰⁴ Arhiv OFM, III. 9 C–2P, Roman Tominec, Korespondenca med škofom Volkom in p. Romanom Tomincem, 1960.

¹⁰⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, š. 1409, Poimenska evidenca kaznovanih duhovnikov 1945–1960.

¹⁰⁶ Prav tam.

¹⁰⁷ Prav tam.

¹⁰⁸ Arhiv OFM, Vojne in poveljne zadeve, Dopisi 1947, 12. 6. 1947.

¹⁰⁹ Arhiv OFM, Vojne in poveljne zadeve, Dopisi 1952, 27. 3. 1952.

¹¹⁰ Arhiv OFM, Vojne in poveljne zadeve, Dopisi 1952, 6. 1. 1952, 11. 2. 1952.

¹¹¹ Arhiv OFM, Vojne in poveljne zadeve, Dopisi 1953, 11. 10. 1953.

¹¹² Arhiv OFM, Vojne in poveljne zadeve, Dopisi 1954, 3. 3. 1954.

¹¹³ Arhiv OFM, Vojne in poveljne zadeve, Dopisi 1954, 22. 3. 1954.

¹¹⁴ Arhiv OFM, Vojne in poveljne zadeve, Dopisi 1955, 13. 3. 1956.

¹¹⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005991.

¹¹⁶ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005990.

¹¹⁷ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017641.

¹¹⁸ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005991.

¹¹⁹ Prav tam.

¹²⁰ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005994.

¹²¹ Arhiv OFM, Enciklike, p. Teodor Tavčar, Okrožnica, 2. 2. 1953.

Ko so mu zagotovili, da so lažne, je posredoval pri oblasteh. Februarja 1949 je dobil zagotovila ministra Kraigherja, da bodo Tavčarja izpustili.¹²²

Poleti 1949 so oblasti pri p. Romanu Tomincu zaznavale pripravljenost za sodelovanje in privolitev v vse, kar bodo zahtevale, kar je v prvi vrsti povezano s številnimi patri, ki so bili zaprti. Tomincu je bilo jasno, da bo moral v marsikaj privoliti, če bo hotel kaj doseči.¹²³ Poleg tega je bilo še vedno odprto vprašanje provinciala, kajti ko so se približevale volitve, so oblasti sprožile številne govorice, patre spraševale, kdo naj bi bil najboljši provincial, in vsiljevale svoje mnenje. V tem času so še podpirale Tominca, ki naj bi ga imele v oblasti, saj naj bi mu v prihodnosti poskušale zagotoviti škofovski sedež.¹²⁴

Položaj se je spremenil, ko so oblasti iz zapora izpustile provinciala p. Teodorja Tavčarja. Preden so zaprte redovnike izpustile iz zapora, so ti podpisali razne izjave, s katerimi naj bi pokazali pripravljenost ponovno vključiti se v družbo. Ena od njih je bila včlanitev v Ciril-Metodijsko društvo, katerega nastanek so oblasti spodbudile ravno v tem času. Včlanjeni duhovniki, ki bi se javno izrekli za nove oblasti, naj bi dobili potrebna dovoljenja, socialno in zdravstveno zavarovanje ter finančne ugodnosti. Tako so želele oblasti v slovensko Cerkev vnesti diferenciacijo.

Ob nastanku revije društva *CMD Bilten* je p. Roman menil, da je to načrtno razdvajanje Cerkev, ki mu je nasprotoval.¹²⁵ Oblasti so bile besne, ko so od vrbovanih patrov izvedele, kaj meni p. Roman Tominec o reviji *CMD Nova pot*, ki je nasledila *Bilten*: »Človek bi želel, da bi bila to kaka znanstvena revija, ne pa kot je zdajle, le priložnostni listič s plehko vsebino.«¹²⁶

P. Teodor Tavčar je bil iz zapora izpuščen 1. novembra 1949. V Poročilih province je 1. decembra objavil pismo, v katerem je zapisal: »Oblast me je blagohotno pogojno izpustila in mi s tem skrajšala kazen za 22 mesecev. Zelo sem zato hvaležen. ... Ko po dobrih dveh letih prevzemam vodstvo provincije, smatram za potrebno, da ponovno, toda še bolj izrazito, kar sem poudaril v svoji prvi kapitularni okrožnici o odnosu, ki mora biti med našim redom in ljudsko oblastjo, in kar je moj namestnik tako točno in jedrnato utemeljil z argumenti iz katoliške filozofije in teologije v definitorialni poslanici za leto 1949. Smernice, ki v tem pogledu neomajno veljajo za vse čase, nam bodo vodilo tudi za bodoče.«¹²⁷ Glede na to, da so bili patri seznanjeni s stanjem v državi, je malo verjetno, da ne bi vsaj slutili, iz kakšnih nagibov je bila okrožnica sestavljena. Kljub Tavčarjevemu javnemu izrekanju za oblasti UDV ni bila zadovoljna, zdelo se ji je, da ni dovolj zavzet za stvar, da se poskuša izogibati njenim na-

vodilom. Domnevamo lahko, da so dogodki potekali tako kot pri križniškem redu. Ko je namreč križnik p. Jože Šavora prišel iz zapora, so oblasti zapisale, da se sedaj red zavzema za sodelovanje z njimi.¹²⁸

Redovniki so menili, da se je Tavčar iz zapora vrnil »popolnoma preorientiran in spametovan«. »Okrožnico je izdal iz lastnega nagiba in prepričanja, dasi misli škof, da je dobil pri odpustu gotova naročila, kar pa p. Teodor odločno odklanja in tudi p. Roman to potrjuje.« Oblasti, ki so pred Tavčarjevo okrožnico podpirale Tominca, so se po tem preobratu odločile, da mu ne bodo pomagale do mesta provinciala. Povezale so se z bosansko in jugoslovansko UDV ter vplivale na jugoslovanskega vizitatorja p. Josipa Markušića, da ne bi podpiral Tominčeve izvolitve za provinciala.¹²⁹ Na p. Tavčarja so nenehno izvajale pritisk, tako da je na vizitaciji patre pozval k »iskrenemu sodelovanju z oblastjo, kljub temu da je komunistična«. Zahteve, ki so jih oblasti pred tem postavljale Tomincu, so zdaj naslavljale na Tavčarja. Predvidevale so, da bo provincial Tavčar odpotoval v Rim in v Vatikanu zagovarjal duhovnika Antona Bajta in Jožeta Lampreta zaradi aktivnega delovanja v Ciril-Metodijskem društvu in izreka ekskomunikacije. Poudarjale so, da Tavčarju kot provincialu raste ugled, ker je lojalen do oblasti. Menile so, da je med ostalimi jugoslovanskimi provinciali spoštovan zaradi umirjene politike, kar so sklepale iz njihovih obiskov pri njem.¹³⁰

Provincialno vodstvo je 20. februarja 1950 sporočilo, da je vstop v CMD prost. Navedlo je, da »kdor pač postane član, naj se potem tudi udeležuje društvenega življenja, sestankov in potem doma na mesečnih konferencah poroča o delovanju, sklepih in smernicah, ki jih društvo daje.«¹³¹ Večina frančiškanov je bila včlanjena v CMD, kar je zmanjševalo pomen društva in preprečevalo diferenciacijo med njimi. Frančiškani so na zaslišanjih izjavljali, da redno vabijo člane drugih redov, naj se včlanijo v CMD.¹³²

Težave v tujini in doma

Slovenski frančiškani so z odhodom mlajših redovnikov ob koncu vojne ostali brez podmladka. Junija 1947 sta bila zato patra Teodor Tavčar in Roman Tominec v Gorici, kjer sta se sestala z Gracijanom Hericem. Tema pogovora je bila vrnitev klerikov, ki so po koncu vojne odšli z njim v tujino. Heric je vztrajal, da ti ostanejo v tujini, Tavčar pa pri vrnitvi v provinco.¹³³ Do vrnitve redovnikov ni prišlo, izjema

¹²² ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005999.

¹²³ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017631.

¹²⁴ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017546.

¹²⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005997.

¹²⁶ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017590.

¹²⁷ Arhiv OFM, Poročila 1949, 1. 12. 1949, Iz provincijalata, str. 1.

¹²⁸ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Bilten UDV 1951.

¹²⁹ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017617.

¹³⁰ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Bilten UDV 1951, A_22_2_0112.

¹³¹ Arhiv OFM, Poročila 1950, 20. 2. 1950, Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LRS, str. 3; ARS, AS 1211, KOVS, š. 114, p. Marjan Valenčak, mapa Benjamin Tomšič, Dopis 16. 9. 1955.

¹³² ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017546.

¹³³ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005990.

je bil le Mavricij Supan, ki je maja 1945 migriral skupaj z drugimi frančiškani in na Tirolskem nadaljeval študij. Konec leta 1946 se je preselil na Kostanjevico, kjer je po priključitvi tudi ostal, medtem ko se je provincial Heric umaknil v Italijo.¹³⁴ Oblasti so Supana zasliševale in iz njegovega pripovedovanja potegnile svoje zaključke; istočasno bivanje v samostanu na Kostanjevici s Hericem mu je dalo oznako njegovega najožjega sodelavca, stiki s tujci pa vohuna. Leta 1949 so ga intenzivno zasliševali. Zavrnilo so mu pristanek za selitev v Maribor, ker so ga v Ljubljani lažje zasliševali.¹³⁵

Spremembe, ki so jih uvedle komunistične oblasti, so skrbele tudi vrh frančiškanskega reda in Sveti sedež, saj so potekali številni procesi proti duhovnikom. Tako je frančiškanski general po kustosu dalmatinske province redovnikom v Sloveniji sporočil, naj se lojalno pokoravajo oblasti.¹³⁶ Še pred tem je 10. decembra 1947 apostolski nuncij obiskal Ljubljano ter sprejel ljubljanskega škofa Antona Vovka in p. Romana Tomince, s katerim sta govorila o nuncijevem posredovanju za Tavčarja, ki je čakal na proces, ter nuncijevi prošnji oblastem, naj vernikom omogočijo praznovanje katoliških praznikov.¹³⁷

P. Roman Tominec je bil 16. februarja 1950 pri nunciju Hurleyju na enournem pogovoru, o tem dogodku so UDV poročali vsaj štirje patri.¹³⁸ Nuncij je takrat k sebi poklical vse frančiškanske provinciale in druge, saj se je bližal čas volitev, poleg tega pa jih je posvaril pred sodelovanjem v CMD.¹³⁹

Ob vizitaciji slovenskih samostanov je 6. maja 1950 jugoslovanski vizitator in bosanski provincial fra Josip Markušić na oblasti naslovil prošnjo za predčasno ali pogojno izpustitev oziroma pomilo-

stitev zaprtih patrov. Prosil je še, da bi se bivanjske razmere patrov uredile, tako da ne bi več prenočevali na hodnikih in da bi imeli svoje zaključene prostore, kjer bi lahko zopet uvedli klavzuro.¹⁴⁰

Članstvo slovenskih frančiškanov v CMD je bilo očitno problematično tudi za generalno kurijo v Rimu, saj je izrazila neodobravanje frančiškanskih dobrih odnosov z oblastmi, vendar pa jim je pomoč posameznih patrov, predvsem generalnega delegata za Jugoslavijo p. Inocenta Zrinskega, ki so dobro poznali jugoslovanske razmere, omogočila, da jih v Rimu zaradi tega niso grajali. Oblasti so celo opazile, da so bili vključeni v aktivnosti v Rimu, kjer sta na Marijanskem kongresu predavala tudi p. Roman Tominec in p. Frančišek Ačko.¹⁴¹

Ljubljanski škof Anton Vovk in p. Roman Tominec sta bila prijatelja, o čemer podrobno piše p. Silvin Marijan Krajnc. Ta odnos so hotele oblasti izkoristiti; kot je razvidno iz mikrofilmov UDV, so želele p. Romana Tomince pripraviti do tega, da bi škofa prepričal, naj sodeluje z oblastmi.¹⁴²

Patra Teodor Tavčar in Roman Tominec sta novembra 1950 odpotovala v Rim po svetogorsko podo. Oblasti so jima to pot dovolile, saj so pričakovale, da bo Tominec šel zagovarjat ekskomunicirana duhovnika Bajta in Lampreta oziroma izpolnjevati naročilo škofa Vovka glede CMD. Po povratku je Tominec obiskal škofa Vovka in v dvournem pogovoru poročal o dogajanju.¹⁴³ Oblasti vsebine pogovora niso izvedele, saj sta se na zaslišanjih tej temi oba izognila. Še pred odhodom so oblasti pritiskale na Tomince; zasliševale so ga ter obtožile ilegalnih zvez s tujino in emigranti.¹⁴⁴

Oblasti so nadaljevale s pritiski tudi na provinciala p. Teodorja Tavčarja, ki je bil leta 1950 ponovno izvoljen za provinciala. Pripravile so ga do tega, da je brate večkrat pozval k lojalnosti do oblasti, brate v Ameriki pa, da v frančiškanskem glasilu *Ave Maria*, ki je izhajalo v Lemontu, prenehajo pisati proti novim oblastem ter klevetati o pritiskih in nadzoru, ki naj bi ga te izvajale, saj »utegne tako pisanje vzbuditi pri naših rojakih v USA napačno gledanje na našo državo«. Oblasti je še posebno motilo, da sta v glasilo pisala p. Odilo Hanjšek in bivši provincial p. Gracijan Heric.¹⁴⁵

Tavčarjeve »dobre odnose« z oblastmi je junija 1953 nadaljeval nov provincial p. Benjamin Tomšič,¹⁴⁷ ki so ga oblasti ocenile kot svojega nasprotnika. Med vojno je bil namreč proti komunizmu, po

Franciškani na sprejemu pri papežu Piju XII. leta 1951 (Arhiv MO Ljubljana).

¹³⁴ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017777–89.

¹³⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017789.

¹³⁶ Arhiv OFM, Poročila 1948, 24. 3. 1948, Iz provincijalata, str. 1.

¹³⁷ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0005993.

¹³⁸ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017592.

¹³⁹ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017611.

¹⁴⁰ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0006053–55.

¹⁴¹ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_10_ (70–71).

¹⁴² ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017631.

¹⁴³ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017601.

¹⁴⁴ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 012, II 0017610.

¹⁴⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Bilten UDV 1952.

¹⁴⁶ Arhiv OFM, Poročila 1952, 5. 8. 1952, »Ave Maria«, str. 1.

¹⁴⁷ Arhiv OFM, Poročila 1953, 20. 6. 1953, V imenu gospodovem. Amen, str. 1.

voini pa za strogo pokoravanje novim oblastem.¹⁴⁸ V prvi okrožnici p. Tomšiča je bilo v zadnji točki navedeno tudi priporočilo, naj bodo frančiškani dobri državljani: »Zavedajmo se, da živimo v svoji državi, v kateri je oblast svetovnonazorsko nam sicer nasprotna, a ravna z nami po ustavi in zakonih, kakor z drugimi državljani. Zato se mi strogo držimo ustave in zakonov, pa ne bomo imeli težav.«¹⁴⁹ Tomšičeve dobre odnose z oblastmi naj bi podpiral tudi vizitator p. Majstorović, ki je bil z njimi ravno tako v dobrih odnosih.¹⁵⁰

P. Benjamin Tomšič je tako kot njegov predhodnik izdal opozorilo bratom. Leta 1953 je posredoval pri frančiškanih v Lemontu v ZDA, ki so izdajali revijo *Ave Marija* in *Koledar*, ker so pisali »grdo in neresnično« o stanju v Jugoslaviji. Brate v Sloveniji je pozval, naj v prihodnje ne distribuirajo teh dveh čtiv ter preprečijo njuno nadaljnje branje. Ob tem je pristavil: »Vsakdo naj se zaveda, da so dolžnosti do države tudi zadeva vesti in odgovornosti.«¹⁵¹ S tem je poskušal preprečiti težave; patrom so namreč očitali vohunske zveze s tujino, saj je veliko sobratov prek pisem vzdruževalo stike z redovniki v Lemontu.¹⁵² Podrobno so preverili pisma in osebe, s katerimi so se dogovarjali; običajno so ugotovili, da ne gre za vohunjenje.¹⁵³

Iz teh razlogov naj bi p. Ciril Recek in p. Bruno Korošak leta 1954, ko sta bila v Rimu, prekinila stike s slovenskimi frančiškani, saj so ju opozorili, da jugoslovanske oblasti pregledujejo vso njuno korespondenco in ju sumijo vohunjenja. Težave so bile tudi s komisariatom v Lemontu; pojavile so se namreč tendence, da bi njegovo vodstvo postalo ameriško. Tako bi slovenski frančiškani izgubili vir dohodkov, saj naj bi komisariat prek podjetja v Trstu pošiljal darilne pakete. V tem so oblasti videle nov način pritiska na frančiškane, ki so jih hotele obtožiti kršenja valutnih in carinskih predpisov.¹⁵⁴

Provincial Benjamin Tomšič, ki je bil ponovno izvoljen leta 1956, je spomladi 1957 odpotoval v Rim na zasedanje generalnega kapitlja frančiškanov. Oblasti so mu namignile, da mora nujno primerno govoriti, »da bi bilo njegovo zadržanje pravilno in naj pokaže oziroma pojasni tako kakor dejansko je pri nas, naj z eventualnimi neobjektivnimi prikazovanji ne škodi provinci in pa ujemanju odnosov med Cerkvijo in državo pri nas.«¹⁵⁵ Na potovanju je bil očitno ves čas nadzorovan, saj so bile oblasti seznanjene s celotnim

poročilom, ki ga je predložil frančiškanski kuriji v Rimu.¹⁵⁶

Ob 60. obletnici ponovnega prihoda frančiškanov na Sveto Goro so 2. maja 1960 načrtovali večjo slovesnost na Sveti Gori, vendar jim je državni sekretar za notranje zadeve ukazal, naj praznovanje prestavi-jo na 3. maj. Kmalu zatem so v Ljubljani dogodek prepovedali, ker na Sveti Gori niso želeli prisotnosti goriškega nadškofa, kot izgovor pa so navedli spoštovanje videmskega sporazuma in časovno bližino državnega praznika dela. Provincial se je pritožil, oblasti pa so v odgovoru navedle »slabo zadržanje frančiškanov do oblasti« ter poudarile, da v CMD že nekaj časa ni vstopil noben redovnik.¹⁵⁷ Ob vsakokratnih stikih provinciala Tomšiča s člani Komisije za odnose z verskimi skupnostmi mu je bilo očitano, da frančiškanski bogoslovci niso člani CMD in da se tudi novi redovniki ne včlanjujejo v to društvo, ta pa je odgovarjal, da je to odločitev posameznika.¹⁵⁸

Pastoralno delo redovnikov

Mrtvilo na področju duhovnega življenja so patri poskušali prekiniti. Začeli so z uvajanjem duhovnih vaj v Ljubljani, ki jih je za dijake in dijakinje ter za žene in matere vodil p. Roman Tominec.¹⁵⁹ Kot je navedeno v poglavju o kaznih in aretacijah, je bil p. Roman Tominec trn v peti oblasti ravno zaradi dela z mladimi. Pri poučevanju verouka je namreč uporabljal diapozitive, kar je ure naredilo bolj zanimive in slikovite. Poleg tega je vodil skupino študentov, ki naj bi ji govoril, da se »komunizem boji samo katoliške cerkve, ki je edina obrambna stena proti strašnemu pritisku, ki ga izvaja oblast nad duhovščino in katoliško inteligenco«. Dijake naj bi nagovarjal k vpisu v mladinske organizacije, da bi tako dosegli možnost študija v inozemstvu. Zamerili so mu tudi delo na teološki fakulteti.¹⁶⁰ Redno so sledili njegovim pridigam; zapisali so, da je na misijonu v Kamniku govoril proti splavu, zaradi katerega ima Slovenija vsako leto 12.000 sinov in hčera manj. Poleg njega naj bi tudi p. Ludvik Dovč mladini priporočal, naj ne upošteva nasvetov lekarnarjev, temveč besede iz spovednic.¹⁶¹ Tominecovo aktivno delovanje je vsako leto našlo prostor v letnih poročilih UDV. Tako so leta 1958 zapisali, da so frančiškani uvedli seminar priprave za zakon, ki ga je izvajal Tominec, kar pa so oblasti najbolj opazile, je

¹⁴⁸ ARS, AS 1931, RSNZ, serija LM, mf 017, LM 0028206.

¹⁴⁹ Arhiv OFM, Poročila 1953, 26. 8. 1953, Pokapitularna okrožnica, str. 7.

¹⁵⁰ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Bilten UDV 1955, A_22_7_0253.

¹⁵¹ Arhiv OFM, Poročila 1956, 22. 4. 1956, Opozorilo bratom, str. 23; AS 1211, KOVS, š. 114, p. Marjan Valenčak, mapa Benjamin Tomšič, Dopis 16. 9. 1955.

¹⁵² ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0006094.

¹⁵³ ARS, AS 1931, RSNZ, serija II, mf 004, II 0006094–6.

¹⁵⁴ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_10_(72).

¹⁵⁵ ARS, AS 1211, KOVS, š. 114, p. Marjan Valenčak, mapa Benjamin Tomšič, Pot v Rim, 30. 5. 1958.

¹⁵⁶ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Bilten UDV 1955, A_22_5_0090.

¹⁵⁷ ARS, AS 1211, KOVS, š. 114, p. Marjan Valenčak, mapa Benjamin Tomšič, Dopis 12. 4. 1960.

¹⁵⁸ ARS, AS 1211, KOVS, š. 114, p. Marjan Valenčak, mapa Benjamin Tomšič, Dopis 17. 6. 1960.

¹⁵⁹ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_8_II. odd. (89).

¹⁶⁰ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_12_II. odd. (41).

¹⁶¹ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_14_II. odd. (40).

bil izjemno velik obisk. Sledil je verouk za starejše, ki že dolgo niso bili v cerkvi.¹⁶²

Redovniki so se tako kot svetni duhovniki po župnijah trudili versko življenje dvigniti na predvojno raven. Frančiškani so skrbeli za dve priljubljeni romarski središči: Brezje in Sveto Goro. V prvih povojnih letih romarske poti niso bile aktualne, država je bila v ruševinah, verniki so imeli več kot dovolj svojih težav, sčasoma pa so se vrnili k romanjem. Brezjansko sliko Matere Božje so na Brezje vrnili junija 1947. Prepeljali so jo z dvema avtomobiloma v spremstvu provinciala in dveh patrov.¹⁶³ Leta 1951 so na Brezjah od 7. do 9. septembra priredili tridnevno romanje; UDV je naštel več kot 10.000 ljudi, ki so prišli iz Dolenjske, Štajerske, Gorenjske in Primorske. Oblasti so pripomnile, da so se ljudje bolj malo udeleževali maš, temveč so bolj sedeli po gostilnah, mladi pa so šli na Bled. Pripetil se je tudi incident: neznanci so ponoči izvedli krajo oziroma zamenjavo kovčkov, nahrbtnikov in druge prtljage, tako da je prišlo do fizičnega obračunavanja. Nekaj Ljubljancev, ki so spali na prostem, je ostalo brez čevljev, drugim so razrezali gume na kolesih, vendar večjih izgredov ni bilo. Oblasti so z obžalovanjem ugotovile, da so se cerkvenih obredov udeležili nekateri člani KP, celo en major JA, pripeljali so se celo z državnimi avtomobili.¹⁶⁴ UDV je avgusta naslednjega leta vsako nedeljo beležila od 1.000 do 2.000 prisotnih romarjev, v času malega šmarna pa okrog 6.000 na dan.¹⁶⁵

V primerjavi z drugimi redovi so frančiškani že leta 1949 poskusili s ponovnim uvajanjem misijonov, ki so potekali predvsem na Primorskem in v Ljubljani, delno tudi v Mariboru, kjer so jih izvajali patri iz Ljubljane.¹⁶⁶

Popotovanje svetogorske Matere Božje

Potovanje svetogorske podobe smo že večkrat omenili, vendar je prav, da na tem mestu podamo celotno zgodbo, ki se je začela leta 1943. Partizani so na Sveti Gori 19. septembra tega leta aretirali frančiškane: gvardijana p. Danilea Gosettija, samostanskega vikarja p. Teofila Trottnerja, p. Otona Kocjana, p. Zofronija Kozlevčarja, p. Pavlina Bassettija, p. Inocenca Groffa in b. Pashala Furlana. Že 12. septembra so jim onespobili telefon, saj so jih obtožili, da Nemcem sporočajo, kaj vidijo s Svete Gore. V samostanski obednici so jih preiskali in jih peš odvedli iz samostana v Grgar k vojaškemu po-

litičnemu komisarju. Od tam so pešali v Ravnico, saj naj bi bil tam pristojni komisar, nato na Trnovo, kamor naj bi se iskani komisar odpeljal, po nočnem pešačenju pa so jih zaprli v prostore šole. Po dnevu, preživetem na šolskih tleh, so jih opolnoči zaslitali. Spraševali so jih predvsem po telefonskih zvezah s sovražnikom, pošiljanju znakov z oken ter njihovi preteklosti. Komisarka, ki jih je spraševala, jim je pojasnila, da se morajo za aretacijo zahvaliti zlobnim jezikom. Zatožil naj bi jih nekdo, ki bi imel od njihove odsotnosti iz samostana koristi. Kljub zagotovitvi, da so partizani spoznali njihovo nedolžnost, jih niso izpustili. Prepeljali so jih v Ajdovščino, kjer so jih zaprli skupaj s patri lazaristi z mirnskega gradu, ki je bil bombardiran in požgan. Dan so preželi v maševanju in molitvi, zvečer pa so jih obvestili, da so svobodni. Ker pa naj bi bila vsaka pot nazaj na Sveto Goro problematična, so jim priporočali, naj se samo eden vrne v samostan kot varuh, drugi pa naj bi se nastanili pri kapucinih v Vipavskem Križu. Ta predlog so frančiškani po razmisleku sprejeli. Naslednje jutro sta se p. Pavlin in Zofronij odpeljala v samostan; Pavlin naj bi tam ostal, Zofronij pa naj bi pripeljal živež za brate iz samostana. Po obljubi, da bosta za en dan pripeljala svetogorsko Marijino podobo, sta se javila dva partizana in oba patra prepeljala do Grgarja, kjer so izvedeli, da je tamkajšnji župnik Alojzij Filipič Marijino podobo skril v votlino blizu Grgarja. Partizana sta podobo odpeljala v Ajdovščino, patra pa sta šla na Sveto Goro. V Ajdovščini so ob prihodu svetogorske Marije zvonili in se pripravljali na praznično sveto mašo, kajti ljudje so se v teh vojnih časih le stežka odpravili na romarsko pot. Sledil naj bi niz slovesnosti s procesijo, vendar je večer pred načrtovanim praznikom Ajdovščino preletelo sedem nemških letal in odvrгло 30 bomb. Podobo so odnesli iz Ajdovščine in jo skrili pri verni družini. Sklenili so jo prestaviti v Vipavski Križ k patrom. Kmalu po prihodu se je z avtomobilom karitativne organizacije za prevoz bolnikov pripeljal p. Guglielmo Endrizzi, ki je prišel po patre in podobo. Z njim so se odpravili samo trije patri, po ostale pa je prišel naslednji dan.

Patra Pavlin in Zofronij sta se z nalogo, naj poskrbita za samostan in zalogo živeža, 23. septembra vrnila v samostan. Samostanski uslužbenci so bili presenečeni, saj so mislili, da sta mrtva ali zaprta. Ker so po odhodu patrov ostala vsa vrata odprta, je prišlo do plenjenja. Preprečil ga je gostilničar, ki je o dogajanju obvestil župnika v Grgarju Alojzija Filipiča. Ta je v samostanu naredil red, pri čemer so mu pomagali partizani.

Redovniki so se 5. oktobra 1943 vrnili na Sveto Goro, ki so jo zasedli Italijani. Že 19. oktobra je približno 200 partizanov napadlo romarski dom, kjer so bili Italijani. Ker se ti niso vdali, so partizani grozili s požigom doma, vendar niso imeli bencina. Medtem ko so šli iskat razstrelivo, je prišla dobro oborožena četa Italijanov in Nemcev iz Gorice. Partizani so se

¹⁶² ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_14 II. odd. (47).

¹⁶³ ARS, AS 1931, RSNZ, serija LM, mf 018, LM 0030151.

¹⁶⁴ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_7_0036.

¹⁶⁵ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_8_II. odd. (83).

¹⁶⁶ ARS, AS 1931, RSNZ, II. oddelek, Letna poročila UDV, A_10_10_ (63).

Vrnitev slike na Brezje leta 1947
(Arhiv MO Ljubljana).

umaknili. Zaradi teh spopadov so patri sklenili oditi s Svete Gore na Kostanjevico. Na Sveti Gori sta ostala dva redovnika. Pred tem so v zaboje spravili veliko cerkvenih in samostanskih predmetov ter jih prepeljali na Kostanjevico. Nemško poveljstvo je aprila 1944 zahtevalo, da frančiškani zapustijo Sveto Goro. S posredovanjem začasnega provincialnega komisarja frančiškanskih samostanov v Julijski Benečiji so dobili odlog, da so lahko pohišstvo prepeljali na varno. Samostan so skoraj v celoti izpraznili: steklarju je uspelo v kratkem času pobrati steklena barvna okna, orglarski mojster pa je razdril orgle, izdelane leta 1939. Prepeljali so več kot 200 postelj, omare, stole, mize, spovednice, skratka vse – ostale so le klopi v cerkvi in postelje za vojake. Pohišstvo in orgle so shranili v Solkanu, na Kostanjevico pa so prepeljali barvna okna. V samostanu je ostal b. Vital Spagnolli, ki je kuhal vojakom.¹⁶⁷

Po vojni je prišel čas za vrnitev podobe na njeno mesto, vendar je v noči od 6. na 7. junij 1947, tik preden so jo hoteli iz stolne cerkve v Gorici prenesti na Sveto Goro, izginila iz cerkve. Provincialno vodstvo se je avgusta 1947 s pisno vlogo obrnilo na Vatikan, da bi poizvedeli, kje je podoba. Nanj ni dobilo odgovora. Decembra 1947 je prošnjo ponovilo in dobilo odgovor, da se Vatikanu to ne tiče.¹⁶⁸ Leta 1950 je podobo v varstvo prevzel p. Hugo Bren. Slika je bila močno poškodovana, zato jo je dal restavrirati. Novembra 1950 sta jo kustos p. Roman Tominec in provincial p. Teodor Tavčar pripeljala nazaj v Jugoslavijo.¹⁶⁹ Pred tem sta se morala soočiti s kar nekaj zapleti. Najprej sta morala pridobiti potni list, kar je bila takrat redkost, nato je Tominec odpotoval v Zagreb na italijanski konzulat po vizuma. Sledilo je potovanje z vlakom v Italijo, kjer sta doživela presečenjen: na vlaku je k njima pristopil možakar, ni se

predstavil, temveč ju je kar naravnost vprašal, koliko denarja imata. Odvrnila sta, da imata vsak po 1.000 lir, on pa jima je v roke stisnil 10.000 lir »za prvo silo« ter odšel.¹⁷⁰ Sliko so v Vatikanu izročili provincialu. Zatem je prek jugoslovanskega poslanstva s kurirjem najprej potovala v Beograd, 22. decembra 1950 pa je prispela v Ljubljano, kjer je bila izpostavljena v frančiškanski cerkvi, da so se lahko verniki ob njej zbirali k molitvi. Na Kostanjevico, kamor so romali verniki, so jo prenesli 14. januarja 1951. Od tu so jo na belo nedeljo prenesli v Solkan, kjer se je zbralo približno 2.000 ljudi. Cerkveno slovesnost je vodil apostolski administrator za jugoslovanski del goriške nadškofije dr. Mihael Toroš. Podoba je bila v solkanski cerkvi teden dni. V tem času so priredili manjši misijon, ki sta ga vodila patra Otmar Vostner in Henrik Damiš. Na drugo nedeljo po veliki noči so podobo v procesiji slovesno odnesli na Sveto Goro ter jo položili na njeno prejšnje mesto. Slovesnosti se je udeležilo 22 duhovnikov, prišel pa je tudi sekretar Verske komisije Jože Lampret. Provincial p. Teodor Tavčar se je oblastem zahvalil za intervencijo in pomoč pri vrnitvi podobe.¹⁷¹

Zaključek

Frančiškani v Sloveniji so pogumno prekrizari li vse vojne vihre 20. stoletja. Še največ gmotnih in osebnih izgub jim je prizadela druga svetovna vojna in leta po njej, ko so bili deli samostanov in stavb porušeni ali kasneje nacionalizirani. Število članov reda se je ob koncu vojne močno zmanjšalo. Boleče je bilo predvsem pomanjkanje podmladka, saj so vsi mladi odšli na Koroško.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv OFM – Arhiv frančiškanske province v Ljubljani
Acta capituli provincialis
Acta prov. Cap. In defin. II/a–13b
Dopisi državnih oblasti
Enciklike
Enciklike provincialata
Poročila 1948–1958
Vojne in povojne zadeve
III. 9 C–2P, Roman Tominec

Arhiv MO – Arhiv samostana Marijinega oznanjenja Ljubljana
mape 5, 7, 10, 11, 14

¹⁶⁷ Slovenska frančiškanska provinca, dodatek: Pavel Krajnik: Kako je bilo na Sveti Gori med vojno, str. 1–9.

¹⁶⁸ Arhiv OFM, Poročila 1948, 24. 3. 1948, Milostna podoba svetogorske Matere božje, str. 3.

¹⁶⁹ Arhiv OFM, Poročila 1950, 15. 12. 1950, Iz provincialata, str. 1–2.

¹⁷⁰ Prav tam.

¹⁷¹ Arhiv OFM, Poročila 1951, 20. 4. 1951, Svetogorska Marija se je vrnila na svoj dom, str. 4–6.

ARS – Arhiv Republike Slovenije:

AS 1211, KOVS – Komisija za verske skupnosti
AS 1931, RSNZ – Republiški sekretariat za no-
tranje zadeve

LITERATURA

Jenko, p. Valerijan: *Spomini ne zbledijo*. Misli (junij 1996).

Krajnc, p. Silvin Marijan: *Brata p. Angelik in p. Roman Tominec – glasnika pravičnosti in dobrote*. Ljubljana: Brat Frančišek, 2011.

Slovenska frančiškanska provinca sv. Križa v času okupacije 1941–1945 in prva leta po vojni (tipkopis, ur. p. Urban Grgurič). Brezje, 1990. Dodatek: Pavel Krajnc: Kako je bilo na Sveti Gori med vojno.

Šrumpf, p. David: *Cvetje s Kostanjevice*. Ljubljana: Brat Frančišek, 2010.

S U M M A R Y

Franciscans in the wheels of political systems of the twentieth century

The twentieth century was a period of totalitarian regimes that imposed restrictions on the freedom of religion, which also strongly affected the Franciscan community.

Franciscan monasteries in the Littoral (Sveta Gora/Monte Santo di Gorizia, Kostanjevica/Castagnevizza, Koper/Capodistria, and Strunjan/Strugnano) fell under Italian rule almost immediately after the First World War. The monastery at Sveta Gora and that at Kostanjevica were razed to the ground, with the Italian authorities making their restoration conditional on the departure of Slovenian monks. The Franciscan monasteries in Strunjan and Koper remained part of the Italian Venetian province until the delimitation of borders after the Second World War.

At the onset of the Second World War and the occupation of the Slovenian territory in April 1941, monasteries in German occupational zones suffered the most, with all priests and monks being slated for expulsion. Within the period of one month or so, the monks from the monasteries of Brežice, Maribor, Kamnik, Nazarje, Brezje, Sv. Trojica v Slovenskih Goricah and Rocno were expelled and resettled. Overall, eighty friars and brethren were expelled in April and May 1941, most of whom moved to monasteries in Ljubljana and Croatia.

In the Province of Ljubljana, which fell under Italian occupation, the authorities left undisturbed

the monasteries in Ljubljana (Vič, Šiška, Bežigrad and the city centre), Lower Carniola, as well as at Nova Štifta and in Novo mesto. Monastic houses were filled with refugees from the German occupational territory. Friars provided religious care in Ljubljana's prisons, and two friars journeyed twice to Italian concentration camps.

Inflammatory issues facing the entire Slovenian territory, such as resistance against the occupier, village sentinels and Home Guard units, fomented divisions among religious communities, with one faction siding with the provincial superior Gracijano Heric and the other with friars Roman and Angelik Tominec as well as the former provincial superior Guido Rant. Some rifts were created by several military officials residing in monasteries. And finally, political divisions were also fuelled by repeated arrests that resulted in some friars being driven to Dachau. By the end of the war, the provincial superior Heric retreated to Carinthia together with twenty-five other friars, completely vacating some of the monasteries.

After the war, monasteries necessitated restoration. However, the communist government nationalized their property and introduced the agrarian reform, leaving the monastic orders dispossessed. Monastery buildings became home to numerous people, as well as schools and various crafts.

The government subjected monastic life to systematic surveillance by weaving a web of spies among the monastic communities as well as by obtaining information from neighbours, relatives and believers. Friars incorporated into work across parishes due to the shortage of priests had to obtain various permits – for pastoral service, religious instruction and residence in the borderland.

While many Franciscans had contacts with the Liberation Front and Partisans during the war, things changed in its aftermath, when monasteries underwent frequent searches. Monks were harassed by threats and extortions, many were arrested and incarcerated. In December 1947, a Franciscan trial took place in which a group of friars, including the Provincial Teodor Tavčar, were sentenced to several years of forced labour. After serving a certain amount of time and demonstrating to the authorities their willingness to cooperate with them, the friars were released upon signing a loyalty statement.

In the 1950s, the authorities shifted towards imposing administrative penalties and suppressing public religious life, which, however, did little to prevent religious rituals, as most of the population remained Catholic.

In the mid-1960s, control over both secular priests and monastic communities gradually began to loosen, allowing monastic communities more freedom to commit to their activities: missions, spiritual exercise, religious life in parishes, pilgrimage and prayer.